

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Psychické odlišnosti mateřství v mladším a pozdějším věku ženy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Zuzana Hanyková

Vypracovala:
Martina Veselá

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Psychické odlišnosti mateřství v mladším a pozdějším věku ženy“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použité literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 11. dubna 2010

.....
podpis

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Zuzaně Hanykové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželu za morální podporu, trpělivost a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Martina Veselá

Obsah

Obsah.....	1
Úvod.....	2
1. Pojem mateřství, jeho definice a širší vymezení.....	3
2. Vývojové fáze člověka po stránce psychické.....	5
2.1 Dospívání – období adolescence.....	5
2.2 Období mladé dospělosti.....	7
2.3 Období střední dospělosti.....	10
3. Změny hodnotové orientace v průběhu životního cyklu.....	13
3.1 Dospívání – období adolescence.....	13
3.2 Období mladé dospělosti.....	14
3.3 Období střední dospělosti.....	15
3.4 Mateřství jako hodnota.....	16
4. Současný trend odkládání mateřství.....	18
4.1 Pozdní mateřství.....	18
4.2 Předpokládaný trend budoucnosti.....	20
5. Role ženy – matky v současné společnosti.....	22
5.1 Partnerství versus manželství.....	22
5.2 Mateřství versus další sebevzdělávání.....	22
5.3 Mateřství versus úspěch v zaměstnání.....	23
6. Role prarodiče jako pomocníka v péči o dítě v období raného dětství.....	25
7. Těhotenství a porod po zdravotní stránce.....	27
7.1 Obecná charakteristika.....	27
7.2 Všeobecný screening jako metoda zjišťující rizikové faktory.....	28
7.3 Věk matky jako rizikový faktor.....	29
7.4 Věkový screening.....	29
8. Mateřství očima dnešních matek.....	30
8.1 Cíl výzkumu a stanovení hypotéz (výzkumných otázek).....	30
8.2 Metoda výzkumu a výzkumný vzorek.....	30
8.3 Skladba výsledků: 1. část dotazníku.....	31
8.3.1 Analýza položek "nejvyšší dosažené vzdělání" a "věk".....	31
8.3.2 Analýza položek "místo bydliště" a "věk".....	32
8.4 Skladba výsledků: 1. a 2. část dotazníku.....	33
8.5 Analýza výsledků: 1. a 2. část dotazníku.....	37
Závěr.....	43
Resumé.....	45
Anotace.....	46
Literatura.....	47
Seznam příloh.....	48

Úvod

Tématu mateřství je v současné době věnována značná pozornost, totéž však nelze říci o prožívání mateřství z pohledu samotných matek. Tato problematika, ač velmi zajímavá a aktuální, je jen málo zmapovaná.

Tato práce si neklade za cíl postihnout všechny aspekty týkající se mateřského prožívání, jejím cílem je pokusit se objasnit, zda ze zdravotního hlediska optimální věk ženy – matky (tj. mezi 20 – 25 rokem jejího života) je též optimální z hlediska psychiky ženy žijící v dnešní společnosti, s dnešními možnostmi a nároky na jednotlivce.

Vzhledem k tomu, že jedním z charakteristických rysů demografického vývoje v posledních 10 – 20 letech je výrazné zvyšování věku matky při narození prvního dítěte, je namístě uvést psychické odlišnosti v životních vývojových obdobích člověka a změnu jeho hodnotové orientace v průběhu času a s příchodem nového prvku do jeho života – dítěte.

Nedílnou součástí prožívání budoucí matky je také její starost o zdraví nejen vlastní, ale také o zdraví budoucího dítěte. Proto se tato práce zabývá také zdravotní otázkou těhotenství a zejména zdravotními riziky, které odkládané mateřství (ať už je důvod jakýkoliv) mohou přinášet.

Zmiňovaná témata budou zmapována pomocí dotazníku. Cílovou skupinou jsou matky, které jsou z důvodu porovnání jejich odpovědí rozděleny do 2 základních skupin podle věku. První skupinu tvoří matky, které porodily své první dítě ve věku do třiceti let, druhou ty, které měly své první dítě až ve věku nad třicet let. V problematice týkající se nejvyššího dosaženého vzdělání a bydliště žen – matek jsou pro lepší přehlednost uvedeny 4 věkové kategorie.

1. Pojem mateřství, jeho definice a širší vymezení

Zachování lidského rodu je hlavním biologickým smyslem života, dalo by se říci, že je to náš základní životní úkol. Tímto úkolem však není jenom zplodit dítě a pečovat o ně do té doby, než bude schopné se o sebe postarat samo, v lidské společnosti je třeba jej naučit daleko více – zejména jej adaptovat na tuto společnost, vychovat z něj lidskou bytost. To, zda se tento nelehký úkol podaří, záleží do velké míry nejen na genetických předpokladech dítěte, ale také na sociální prostředí, ve kterém je jeho osobnost formována. A toto prostředí je právě tvořeno alespoň v dětství ve většině případů osobností matky, jejím aktuálním prožíváním a celkovou motivací.

Jestliže definicí rozumíme jednoznačné objasnění významu pojmu nebo výrazu a jeho obsahu, pak definici mateřství je v literárních pramenech obtížné nalézt. Můžeme se o to ale pokusit například vymezením pojmu mateřství oproti pojmu rodičovství.

Rodičovství je důležitou součástí identity člověka, tento pojem zahrnuje jak ženskou, tak mužskou roli. Zásadním rozdílem mezi ženou a mužem je ženská schopnost porodit dítě, zatímco muž k tomuto uzpůsoben biologicky, fyziologicky a endokrinologicky není. Mateřství je v porovnání s rodičovstvím poněkud užším pojmem a má pro ženu zásadní význam.

Mateřství je většinou považováno za samozřejmou součást života ženy. Obecný názor, že žena, která nemá - a huře nechce mít - děti, se považuje za chladnou, sobeckou, eventuelně citově nestálou a nešťastnou, sice slábne, ale tlak dnešní společnosti na bezdětnou ženu, případně bezdětný pár stále přetrvává. Bezdětná žena je konfrontována stále se opakujícími dotazy, případně soucitnými pohledy. Ve společnosti druhých žen jejího věku bývá hlavním konverzačním tématem právě mateřství, což bezdětnou vyřazuje z užšího kolektivu. Nezřídka se tedy jedním z motivů pro odkládané rodičovství stane očekávání původní rodiny a nejbližšího sociálního okolí.

Pohled na mateřství ze strany matky se také různí. Období, kdy jsou doma s dítětem, je některými vnímáno jako radostné, neboť je vnitřně uspokojuje péče o dítě, pocit potřebnosti a okamžitá odměna v podobě spokojeného potomka. Pro jiné matky to může být také doba, kdy by doma být měly, protože se to od nich očekává a mají zakotveno, že je to jejich prvořadým úkolem či povinností.

Toto období si mohou ženy - matky dále definovat jako dobu, kdy doma být mohou, umožňuje jim to totiž nastavení opatření sociální politiky, avšak i jako období, kdy doma být musí, protože nemají jiné řešení. Tato vymezení se mohou u jednotlivých matek kombinovat, některé například zůstávají na rodičovské dovolené, neboť je to vnitřně uspokojuje, mohou si to dovolit, protože sociální zabezpečení je aktuálně poměrně štědré a zároveň nemají možnost tuto situaci změnit.

2. Vývojové fáze člověka po stránce psychické

Následující odstavce se věnují vývojovým obdobím člověka obecně a to fázi dospívání (zde konkrétně adolescencí) a fázi mladé a starší dospělosti. Právě v těchto obdobích ženy mohou zakládat a zakládají rodiny a stávají se matkami.

Období dospívání jedince je rozděleno na období pubescence, která začíná zhruba v 11 letech, a adolescence. Ta nastupuje přibližně v 15 letech a končí dosažením dospělosti asi ve věku 20 - 22 let. Ačkoli již v raném stádiu dospívání jsou některé dívky schopny otěhotnět, tyto případy jsou spíše ojedinělé. Období adolescence je v případě mateřství daleko důležitějším mezníkem, dle Vágnerové (2000) je do tohoto období lokalizován první pohlavní styk, přičemž, dle autorky, může za nepříznivých okolností dojít i k početí dítěte. Další kapitola se tedy bude věnovat základním charakteristikám právě tohoto období.

2.1 Dospívání – období adolescence

Přesto, že v této vývojové fázi jsou lidé „nejkrásnější, tělesně i duševně nejsvěžejší, nejdychtivější a nejbystřejší...je dospívání období těžké a plné rozporů“ (Říčan, 2004, str. 191).

Jedinec pohlavně dožrál a výška těla i fyzická síla je téměř srovnatelná s dospělým. V tomto období dosahuje adolescent plnoletosti.

Podle Říčana (2004) adolescent není na vrcholu inteligence, ale tomuto vrcholu se blíží. Jeho úsudky mohou být bystřejší, rychlejší, originálnější a přímočařejší (v porovnání se starší generací), ale také ukvapenější, dodává Říčan (2004).

Adolescent již nežije pouze přítomností, budoucnost, ovšem spíše ta blízká, je pro něj také důležitá. Oproti pubescenci více plánuje a zajímá se o své směřování. Jeho očekávání však stále mohou být značně zidealizovaná. Budoucnost preferuje v případě, že je nespokojen se svou aktuální situací.

Velmi důležitou hodnotou je pro adolescenta tělesný vzhled, má velkou potřebu být „atraktivní“. I ostatní velmi často hodnotí podle toho, jak vypadají. Cílem je blížít se aktuálně přijímanému ideálu krásy.

Adolescent má ale také potřebu být něčím originální a tak se z jisté uniformity, která mu zaručuje pozitivní hodnocení vrstevníky, snaží vytvořit postupně styl, který by ho odlišoval. Ne všichni jsou ale ochotni přijmout rizika spojená s takovým odlišením a spokojí se s tím, že sice příliš nevyčnívají, zato jsou spolehlivě akceptováni.

Adolescent vyhledává intenzivní zážitky, uvědomuje si, že se vymaňuje z přímého působení rodičů a snaží se užít si svou nově nabitou relativní svobodu. Ta se mu zamlouvá, ovšem stále ještě nerad přijímá odpovědnost za své jednání, v tomto směru uvažuje jako dítě. Dospívající by leckdy rád zůstal v roli dítěte, zdráhá se činit závažná a důležitá rozhodnutí do budoucna, ale na druhé straně je pro něj velmi důležité, že je považován za dospělého a ostatní se k němu začínají i takto chovat (například vyprávěním).

Důležitou potřebou dospívajícího je seberealizace a to zpočátku v zájmové, později profesní činnosti.

Adolescent je většinou optimistický, pln očekávání a nechce být příliš omezován. Preferuje jistotu, dokonalost, má tendenci k černo - bílému vidění světa, je ochoten za svou pravdu i leccos obětovat. Ke svým vzorům bývá nekritický.

Revolta vůči autoritám (rodičům) již není tak značná oproti období pubescence a tyto vztahy se díky částečné samostatnosti jedince uklidňují. Zásadně negativní postoj se mění spíše v kritiku.

„Dívky dozrávají rychleji biologicky i psychicky, a proto se dříve mění jejich základní zaměření.... Na konci adolescence se už leckdy objevuje i potřeba citové vazby a péče o závislou bytost, tj. touha po dítěti“ (Vágnerová, 2000, str. 264). Oproti tomu „chlapci tohoto věku považují za nejvýznamnější svou individuální identitu danou kompetencemi, výkonem a dosaženou sociální pozicí“ (tamtéž, str. 265).

Adolescenti intenzivně hledají a budují svou osobní identitu, střídají různé sociální role a situace, aby nakonec poznali, kým vlastně doopravdy jsou, na čem jim skutečně záleží a co dokáží.

Odpoutáváním se od rodiny má adolescent potřebu kontaktu s vrstevníky, eventuálně vazby na určitou skupinu, s níž se identifikuje, přejímá její názory a chová se dle jejích pravidel. Postupem času se většinou z této vazby zase odpoutává.

V tomto období začíná adolescent navazovat partnerské vztahy, romanticky zidealizované a velmi emočně založené, které může prožívat velmi intenzivně, ale které nemusejí mít dlouhého trvání.

Trvalejší vztah, dle Vágnerové (2000) není běžný zejména u chlapců, domnívám se však, že v současné době v tomto směru nebývá rozdíl mezi chlapci a děvčaty. Střídání partnerů je v tomto věku akceptované i společností. Partnerský vztah zahrnuje i sexualitu, jejíž rizikem může být případné početí dítěte.

Rodičovství v tomto věku nebývá plánované, adolescent na něj obvykle není psychicky připraven. Nemá představu o tom, jak náročná může být péče o dítě a co vše obnáší (zejména zodpovědnost). Protože rodičovství v tomto věku většinou nevychází z vnitřní potřeby mít dítě, adolescent se s ním také nemusí ztotožnit. Vstup do manželství, pokud není uzavřeno z důvodu očekávání potomka, bývá únikem či spontánním rozhodnutím založeným na zidealizované představě o takovém soužití.

Cesta od dětství přes pubescenci a adolescenci je cestou k dospělosti, cestou k úplné samostatnosti, je to jakási příprava, kde člověk získává v relativně krátkém časovém úseku mnoho zkušeností pro budoucí již plně zodpovědné fungování ve společnosti. Děje se tak obvykle metodou pokus - omyl, mladý člověk se dopouští mnoha chyb v uvažování i v jednání, aby je však následně mohl vyhodnotit a v dospělosti, tj. v životě „naostro“ se jim bezpečně vyhnout.

2.2 Období mladé dospělosti

Období mladé dospělosti bývá ohraničeno věkem 20 (22) - 35 let. Počátek dospělosti není v naší společnosti jednoznačně vymezen nějakým specifickým mezníkem. Jediným takto definovatelným faktorem je dosažení právní dospělosti – zletilosti. Avšak v jiných kulturách (tzv. přírodních národech) se konali a leckde stále konají společenské rituály, jejichž absolvováním jedinec dosáhne zásadní změny společenského postavení.

Biologický vývoj po dvacátém roce věku probíhá pomalu, jinak tomu může být (a většinou také je) u vývoje společenského.

Mladý člověk je stále pln optimismu, životní energie a mnohých plánů. Věří ve své schopnosti, spoléhá na štěstí a předpokládá, že většina potíží se dá spolehlivě vyřešit. Je odhodlán svá rozhodnutí prosadit a to leckdy i daleko tvrději, než ve vyšším věku (zde hovoříme spíše o období počátku mladé dospělosti).

Oproti fázi adolescence, která je charakterizována hledáním vlastní identity, je mladý dospělý již většinou schopen činit „rozhodnutí..., jež mají své důsledky pro následující vývojové fáze, protože nastartují změny, které mohou být nezvratné“ (Vágnerová, 2000, str. 305).

Takovou změnou je volba profese, uzavření manželství (nově i registrovaného partnerství) a v neposlední řadě zplození potomků. Tyto role, dle Vágnerové (2000), získá většina mladých lidí do věku 30 let, v dnešní době je ovšem jakýmsi trendem roli manželskou a rodičovskou odsouvat za hranici 30 let věku.

V rané dospělosti již jedinec čerpá ze svých zkušeností, je samostatný, ekonomicky nezávislý a tyto znaky vnímá jako výhodu. Je si však vědom i nevýhod, které nezávislost na původní rodině přináší. Tou je například odpovědnost (mnohdy již nejenom za sebe sama).

Radikalismus, tak typický pro období dospívání, postupně ustupuje, v rané dospělosti již člověk zvažuje různé alternativy řešení rozličných situací a problémů a je schopen a leckdy i ochoten ke kompromisům. Tato tendence samozřejmě přichází s přibývajícimi zkušenostmi. Dospělý jedinec už ví, že není možné dosáhnout absolutní pravdy, připouští existenci různých názorů a dovede být kritický také k těm svým. Začíná se více zabývat praktickými úkoly, které souvisí s jeho profesí, s fungováním rodiny a domácnosti.

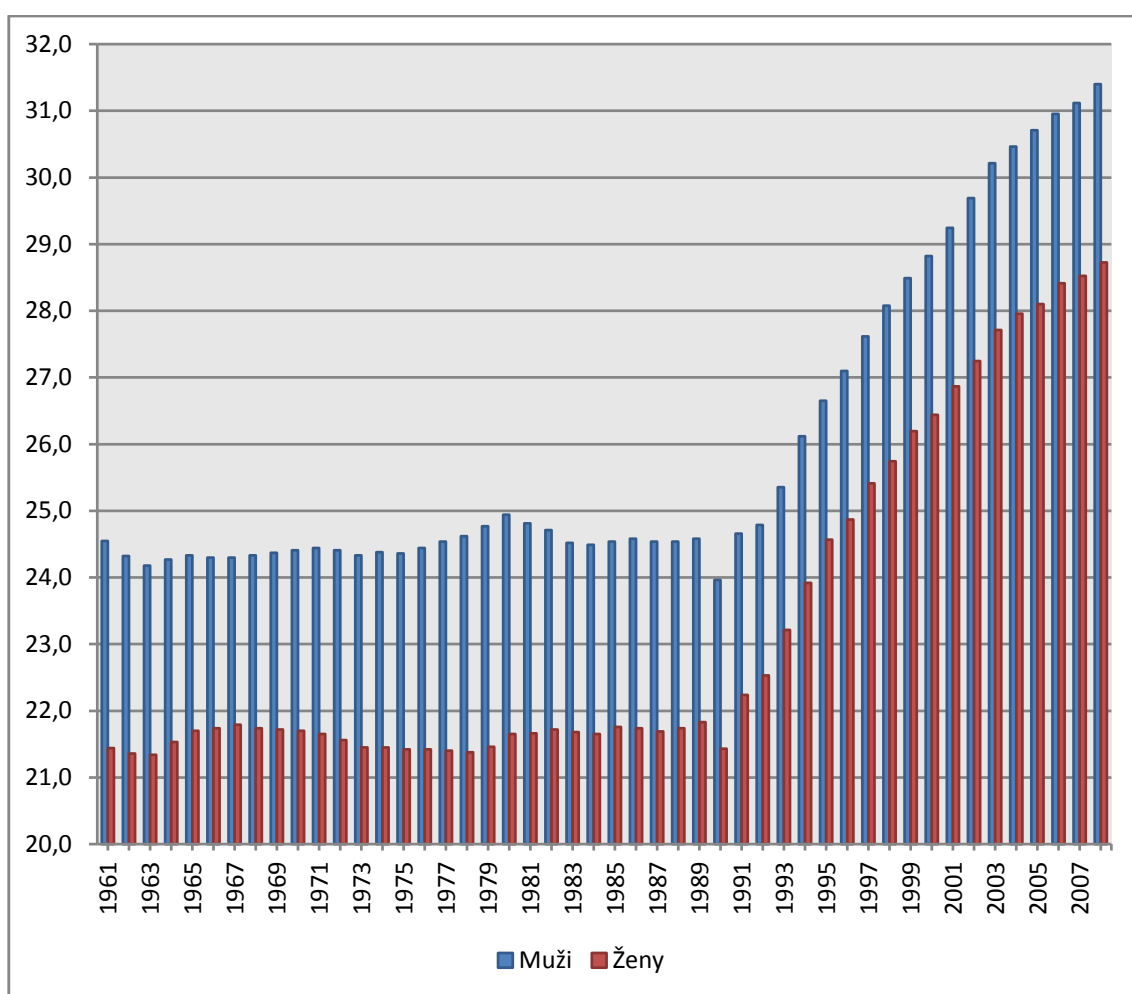
Rozvíjí se myšlení, neboť mladý dospělý ke svému životu potřebuje i další složky inteligence, než potřeboval ke zvládnutí školy.

Sebehodnocení, které se v této době zafixuje, je často trvalé a lze jej většinou velmi těžko změnit. Sebevědomí je dle Říčana (2004) opřeno již o plnou zralost tělesnou i psychickou, dále o nabyté zkušenosti a o zakončenou profesionalizaci. V této souvislosti autor hovoří o lidech ve věku okolo třiceti let.

Důležitou součástí identity mladého dospělého je profesní role, která má trvalejší platnost. „Schopnost zvládnout přiměřeným způsobem profesní roli je jedním z psychosociálních kritérií dospělosti“ (Vágnerová, 2000, str. 316). Zaměstnání může být jedincem chápáno jako způsob seberealizace (budování kariéry), ale také jako způsob k získání prostředků (peněz). Velmi dobrou výkonnost může jedinec na počátku rané dospělosti získat v práci, která vyžaduje obratnost, rychlost, tělesnou sílu či vytrvalost. Za těchto předpokladů se může rychle dostat na vrchol (například profesionální sportovci), obvykle však profesní prestiž získává až po určitém čase, zatím sbírá zkušenosti a může také měnit často zaměstnání. Svůj profesní vrchol v takto mladém věku zažívají ti, jejichž zaměstnání je závislé na mladistvém vzhledu a fyzické kráse (například modelling).

V rané dospělosti dochází k výrazné diferenciaci mužské a ženské role. Pojetí těchto rolí se zhruba od poloviny minulého století změnilo a to v důsledku narůstající emancipace žen.

Potřeba intimity, tedy hluboké důvěrnosti (blízkosti) mezi ženou a mužem, kteří se milují, vede mladého jedince k vytváření partnerství, která již nebývají nahodilá, jsou trvalejší a stabilnější. Vztah mezi dvěma jedinci je realistický a díky tomu také tolerantnější. Protikladem intimity je tzv. izolace, která se projevuje selháním dospělého v hledání a budování hodnotného milostného vztahu. Projevuje se vnitřním osamocněním a to i přesto, že žije například v manželství. Párové soužití je vedle seberealizace jedno z nejdůležitějších, jako potvrzení kvality a výlučnosti tohoto vztahu mladí dospělí uzavírají manželství. Průměrný věk sňatečnosti se zvyšuje, stále je však lokalizován přibližně ve věku 28 - 29 let u žen a 31 let u mužů, tj. v období rané dospělosti (viz graf č. 1).

Graf č. 1 Průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku v letech 1961-2008 (ČSÚ, 2009)

V manželství, ale i mimo ně, se z jedinců stávají rodiče a tato role je důležitou součástí jejich identity. Vstup do manželství je jedním z nejdůležitějších rozhodnutí, je to potvrzení výlučnosti konkrétního vztahu. Jeho institucionalizace s sebou nese kromě společenských důsledků také důsledky právní.

Ve 30 letech přichází období prvního bilancování, kdy má mladý dospělý tendenci přemýšlet o své minulosti, zobecnit ji a rozhodnout o svém dalším směřování. Toto rozhodnutí obvykle vyústí v naplánování si změn, které chce provést – může jít o změnu zaměstnání, partnera, uzavření sňatku či rozšíření rodiny o dalšího potomka.

V životě člověka v období mladé dospělosti se udává velké množství změn, které má mladý dospělý „ve vlastní režii“ oproti předešlým životním fázím. Dalo by se shrnout, že zde se z jedince závislého rodí jedinec, který je zodpovědný sám za sebe, za své činy, učí se rozhodovat a také se to v této fázi naučí. Nutno jen dodat, že většina.

2.3 Období střední dospělosti

Mezi 35. a 45. rokem věku dospělého hovoříme o období střední dospělosti. Toto období je považováno za střed průměrného lidského života, Říčan (2004) hovoří o této vývojové fázi jako období stability, člověk je na vrcholu svých tělesných a duševních sil a zpravidla se těší dobrému zdraví. Autor zde etapu nazvanou „životní poledne“ ohraničil věkem 30 - 40 let. Za zmíněný vrchol vývoje pak považuje věk blízký třiceti rokům, kde po vzestupu dále následuje involuce. Někteří autoři toto stadium vymezují také jako období krize středního věku.

Oproti předchozím fázím se jedinec zaměřuje více na vlastní prožívání a hledá smysl života. V období druhého bilancování si je člověk vědom svých aktuálních možností, jeho rozhodování je značně zatíženo zkušenostmi a dokáže rozeznat iluzorní představy budoucnosti od reality. Čtyřicátník uvažuje opatrněji, opírá se o osvědčené metody, je trpělivější. Není již tak optimistický, neboť ví, že vstupuje do druhé poloviny svého života.

Jedinec ve středním věku má již vytvořen svůj životní styl, který mu vesměs vyhovuje tím, že je pro něj pohodlný a jistý. Nevyhovovat mu ale může svou monotónností a tak může cítit potřebu změny. Vzniká zde určitý rozpor mezi potřebou stereotypu, určitého pohodlí bez stresu z neznámých situací a potřebou změny, neboť si uvědomuje, že jeho život může být nudný. Proto změny, které učiní, nemusejí být tak razantní a viditelné. Eventuelně učiní takové kroky, které řešení situace oddálí.

Dle C. G. Junga dochází k dalšímu rozvoji osobnosti, kterou nazývá procesem individuace. Zde se „člověk osvobozuje od vnějších tlaků..., uvolňuje se z vazby na rodinu... a dochází k další vnitřní emancipaci od rodičovských vzorů...“ (Vágnerová, 2000, str. 377 - 378).

Nutno dodat, že zmíněné uvolnění z vazby na rodinu předpokládá, že jeho potomci jsou již odrostlí. V souvislosti s posouváním mateřství a obecně se zakládáním rodiny ve vyšším věku se také proces individuace může u konkrétních lidí značně lišit.

Určitou proměnou prochází partnerský vztah, vztah ke svým rodičům, dětem a k profesní roli. Manželský vztah je ustálený a sexuální atraktivita zde nehraje takovou roli, jako v obdobích předchozích. Ti, kterým tato skutečnost nevyhovuje, mohou uvažovat o mimomanželském vztahu (a také ho realizovat), ale odrazují je zároveň potíže, které by takový poměr způsobil. V této době se zvyšuje riziko rozpadu manželství, větší samostatnost a menší závislost na tom druhém může být příčinou rozporů a vzájemných konfliktů. Potřeba opory (ať psychické či ekonomické) motivuje dospělé, kteří jsou rozvedeni, k navazování nových partnerství. Ty mohou vyústit v nové, druhé manželství nebo fungovat jako soužití druha a družky. Druhá manželství bývají spokojenější a trvalejší v porovnání s těmi prvními, druhého partnera si obvykle jedinec vybírá daleko důkladněji, veden svými zkušenostmi a s přihlédnutím k zájmům svých dětí.

Vztah ke svým rodičům se v průběhu života jedince měnil od značně zidealizované představy rodičů v dětství, přes určitou rovnocennost v období mladé dospělosti až k úplnému přehodnocení tohoto vztahu v období střední dospělosti. Rodiče už nejsou těmi, kteří pečují, ale je postupně potřeba pečovat o ně. Pro své rodiče mohou být třicátníci a čtyřicátníci autoritou. „Důležitým znakem krize středního věku je časová shoda rodičovského bilancování a hledání nové identity s obdobím, kdy si svou vlastní identitu vytvářejí i jejich dospívající děti“ (Vágnerová, 2000, str. 387).

Výchova dětí a péče o ně už nemá takového významu, jako když byly malé a přeměna rodičovské role (jeho obsahu) může být pro dospělého náročná. Nejen děti prožívají odloučení od svých rodičů, odpoutat se musí i rodič od dítěte (a to citově i fyzicky). Ve středním věku si dospělí uvědomují, že mají poslední možnost přivést na svět potomka a v dnešní době také dětí starších rodičů přibývá.

Zajímavým momentem je skutečnost, že v tomto věku člověk začíná rozumět svému dětství a intenzivněji, než kdy předtím, také vzpomíná na své zážitky.

Jedinci ve středním věku jsou součástí určité sociální vrstvy a tato příslušnost je ve většině případů neměnná. Jednou ze složek je profesní role, na jejímž vrcholu je člověk právě v období středního věku. Platí to zejména o pracujících intelektuálech a v méně stresovém zaměstnání, u těžce manuálně pracujících tomu tak být už rozhodně nemusí. Pro třicátníka a čtyřicátníka je prestiž i úspěch v jeho profesi stále důležitá, musí ale především uspokojovat jeho samého.

Být dospělý, podle Mrkvičky (1984), znamená, že dokáže unést ztrátu iluzí a nepropadne přitom beznaději. Dospělý ve středním věku, ať už se tomu poznání brání či ne, dobře ví, že období mládí, kdy bylo možné zkoušet to či ono a leccos se dalo i dobře napravit, je za ním. Zanechal jej kdesi v čase a připomíná mu jej řada vzpomínek. Zůstala mu však naděje, že se stále ještě nenachází na prahu stáří, ale je právě na vrcholu své aktivity (tedy alespoň v některých oblastech).

3. Změny hodnotové orientace v průběhu životního cyklu

3.1 Dospívání – období adolescence

V období adolescence dochází k výraznému posunu v oblasti vnímání hodnot. Adolescent chápe, že normy a pravidla společnosti musí dodržovat, ale zabývá se i jejich obsahem, se kterým se ne vždy ztotožňuje. Již není ochotný společností nabízené hodnoty převzít jako dané a neměnné, vybírá si z nich a respektuje ty, které považuje dle svého názoru za správné. „Individuální přesvědčení, tj. vnitřní regulace, má nyní větší váhu než vnější tlak na dodržování určitých norem“ (Vágnerová, 2000, str. 274). Pokud jsou dospívající přesvědčeni o správnosti jistého morálního principu, bývají v jeho dodržování nekompromisní, leckdy až fanatičtí. Typická je pro ně např. víra ve spravedlivější společnost, kterou lze vybudovat, jsou přesvědčeni, že je možno dospět k ideálu v konkrétní oblasti a to bez jakéhokoliv kompromisu. To však platí i naopak. Někteří dospívající nepřijímají běžné hodnoty, neidentifikují se s nimi a svou pozici vymezují tzv. negací. I tato varianta může být jedincem prezentována velmi intenzivně a radikálně. Mladý člověk potřebuje být akceptován a jestliže toho nedosáhne jednáním v souladu se společenskými pravidly, uchyluje se dle zásady „všechno nebo nic“ k negaci hodnot a ideálů.

Adolescent netrpí nedostatkem hodnot, ale spíše jejich množstvím a ještě si nedovede jasně stanovit žebříček hodnotového systému.

Adolescence je hledáním cesty k mravní dospělosti, na jejímž konci by měl být morální fanatismus jedince překonán a společně s ním i jeho černo - bílé vidění světa.

Nemálo dívek se stává matkou již ve věku adolescence (tj. ve věku mezi 15 a 21 lety), což může přinášet nejenom komplikace zdravotní, obzvláště na začátku období adolescence, ale také psychické. Životní role matky nemusí vždy zapadat do jejich hodnotové orientace. Tyto matky nerady činí kompromisy, ke kterým jsou však situací nuceny, nacházejí se v období, ve kterém se jim otevírají nové možnosti a nejsou ochotny si je odepřít. Jde například o trávení volného času se svými vrstevníky, návštěvy koncertů a kin. Zodpovědnost, která je na ně kladena v podobě péče o malé dítě, jim nezapadá do jejich představ. Pokud adolescentní matka tvoří rodinu s obdobně starým mužem, případně zůstala s dítětem sama, často řeší také nemalé ekonomické problémy.

Pro její věkové období je přirozená zaměřenost na přítomnost, což je také jeden z důvodů, proč se adolescentní rodiny zaplétají do půjček, dluhů a následných finančních potíží.

3.2 Období mladé dospělosti

Mladá dospělost se vyznačuje podmíněností v oblasti vztahu k hodnotám. Mladý dospělý si již zdůvodňuje rozhodnutí, která učiní a která jsou či nejsou v souladu s normami společnosti.

Proměna vztahu k hodnotám v tomto období souvisí zejména s přijetím role dospělého a to především v oblasti profesní, partnerské a rodičovské.

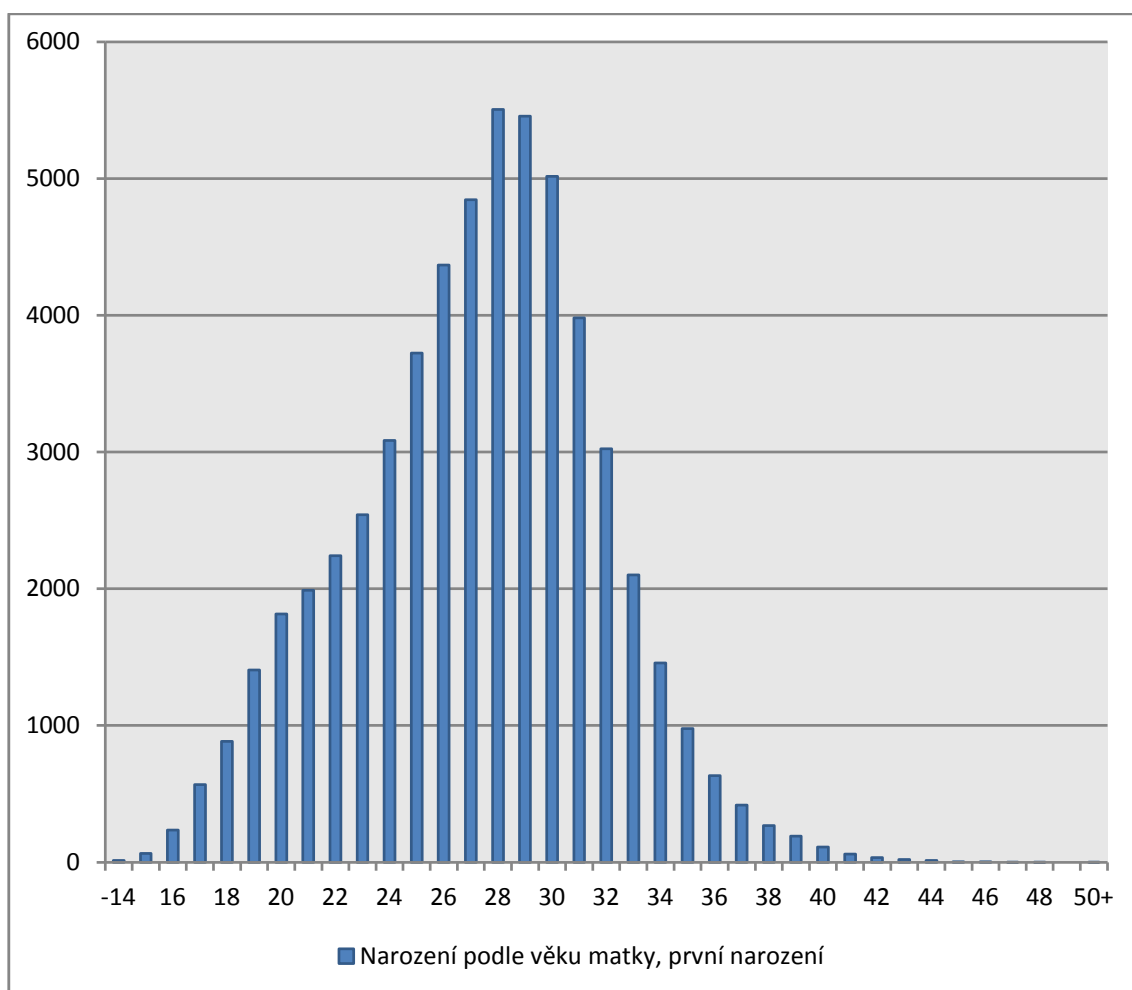
Radikalismus, tak typický pro období dospívání, ustupuje, neboť si dospělý již plně uvědomuje svou vazbu na společnost, potřebu fungovat v jejím rámci a nikoli mimo něj. Jeho hodnotová orientace je tedy zaměřena na právo a řád. Může se ale stále ještě projevit vůle některé normy nerespektovat, ovšem ne již jako jakási forma revolty dospívajícího, ale jako výsledek vlastní volby.

V období mladé dospělosti má, dle Vágnerové (2000), každý člověk zafixovaný určitý systém norem, jejichž význam je pro jedince vymezen prožitou zkušeností.

Změnu postoje k normám od adolescentního období k období mladé dospělosti představuje zejména vztah k povinnostem a přechod k zodpovědnosti. Odpovědnost člověka vychází nejenom z jeho vnitřní potřeby (je více než v období dospívání orientován na budoucnost), ale je od něj vyžadována i společností, která je k jeho případné nekonformitě daleko méně tolerantní (opět v porovnání s dospívajícím).

V souvislosti s diferenciací mužské a ženské role může být rozdílný také žebříček hodnot obou pohlaví.

Ženy v tomto období jsou již plně připraveny přijmout svou přirozenou roli matky a také statistické výsledky poukazují na to, že do tohoto období spadá nejvíce prvorodiček (viz graf č. 2). V tomto věku jsou mladé rodiny více schopny se ekonomicky zabezpečit nežli v období předchozím. I proces individuace od původní rodiny je většinou dokončen a citové zázemí jim poskytuje jejich nová rodina.

Graf č. 2 Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v roce 2008 (ČSÚ, 2009)

3.3 Období střední dospělosti

Období střední dospělosti je charakterizováno změnou postoje k hodnotám zejména v souvislosti s tzv. krizí středního věku. „Jedním z typických rysů této změny je odklon od formálního plnění standardních očekávání, od generalizované konformity k většímu důrazu na individuální potřeby, na obsah“ (Vágnerová, 2000, str. 377).

Člověk středního věku hledá hodnoty, které by jej naplňovaly a orientuje se na život, který pro něj bude mít hlubší smysl. Zaměřuje se na vlastní prožitky a uspokojení svých potřeb, což může být do jisté míry podobné s fází adolescence, ve které člověk také hledá svoji identitu. Zde ovšem jedinec čerpá ze svých zkušeností, uvědomuje si své chyby a nebojuje jako adolescent „proti větrným mlýnům“. Normy a pravidla společnosti, pokud je neporušoval dosud, bude zřejmě akceptovat i nadále, změnou bude obrát do nitra, pokus o „hlubší životní ponor“ (Říčan, 2004, str. 285).

Dospělý ve středním věku bilancuje svůj dosavadní život otázkami po jeho smyslu, zjišťuje, jaký užitek mu přináší jeho práce, jakou hodnotu má pro něj jeho rodina, kam jeho život směřuje.

Důležitou hodnotou už nemusí být vlastní sebeprosazení, touha po osobním růstu, ale snaha po uplatnění spíše v předávání zkušeností.

Rozhodnutí ženy k založení rodiny ve věku střední dospělosti (tj. mezi 35 – 45 lety) je ve valné většině rozhodnutím racionálním a může být výsledkem změny její hodnotové orientace. Nemusí již toužit po dalším kariérním růstu, což bývá většinou důvod dlouhého odkládání mateřství, ale hledá smysl života v jiné oblasti. Naplnění svého života nachází v dítěti. Nezřídka se však dobrovolně stává matkou – samoživitelkou. Některé ženy se také mohou stát matkami až v tomto věku z důvodu dlouhého čekání na přirozené početí, které bylo neúspěšné a otěhotněly až poté, co podstoupily některou z forem asistované reprodukce.

Zdálo by se tedy, že matka ve střední dospělosti bude o své dítě pečovat nejlépe, je plně motivovaná, stabilní ve svém hodnotovém žebříčku, je schopna zvládnout i ekonomickou stránku věci. Zda tomu tak skutečně je, je jedna z otázek této bakalářské práce.

3.4 Mateřství jako hodnota

Ve spojitosti s prožíváním mateřství je vhodné ještě připomenout hodnotu, kterou dítě v naší společnosti má. V současnosti je dítě především emoční hodnotou a soužitím s ním jsou do značné míry uspokojovány základní psychické potřeby jeho rodičů. Podle Matějčka (1992) přináší dítě spoustu nových podnětů a dává rodičům pocit jistoty v citovém přilnutí dítěte k nim. Také jim dává vědomí vlastní společenské hodnoty a užitečnosti a umožňuje rodičům, aby skrze něj překročili svůj osobní čas (Matějček, 1992). Naplňování některých těchto potřeb rodičů však nemusí být samozřejmostí a rodiče, zejména matky, mohou o své roli pochybovat. Nemusí pro ně být vždy spontánní a radostná.

O negativních emocích v mateřství se mluví relativně nově. Až v rámci druhé vlny feminismu v 70. letech 20. století začaly ženy samy vypovídat o zážitku mateřství a o tom, jak nesamozřejmé a plné problémů je mnohdy nacházení vztahu k dítěti. Předtím bylo mateřství tradičně chápáno jako přirozený zdroj štěstí a naplnění v životě ženy (Čuhelová, 2006).

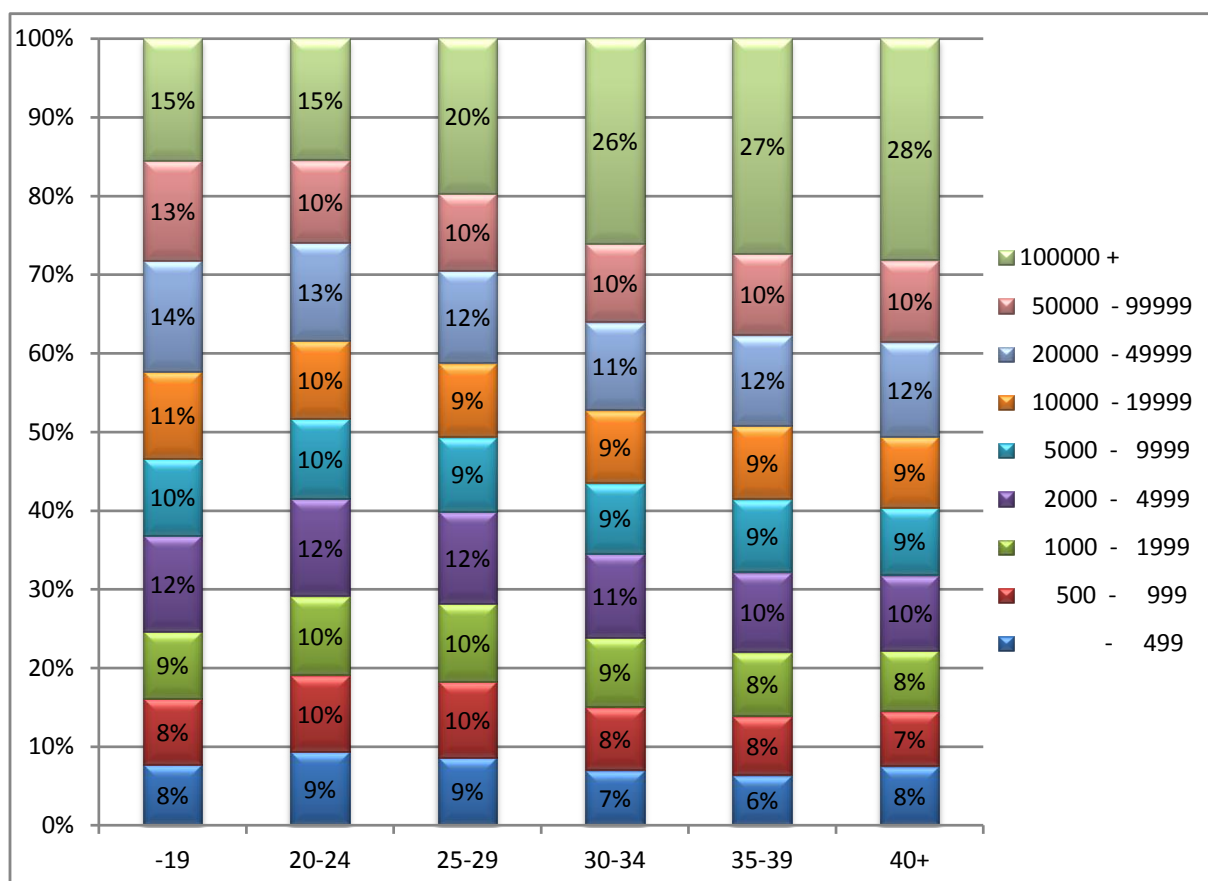
Ačkoli Badinter (1998, dle Čuhelová, 2006) popisuje ženy, které dnes bez pocitu viny vyjadřují únavu z mateřství, mluví nahlas o tom, že děti jsou břemeno, že neznají pocit samoty, po kterém touží, a že se pro děti obětovaly, je stále mnoho žen, které se těmto pocitům brání a trápí se pocity viny kvůli tomu, co cítí. V české společnosti je totiž i nadále vysoce ceněn obraz ideální, sebeobětující se matky, což se leckdy projevuje silným tlakem na matku, který může vést až k vyčerpání či výčitkám, že nedostála svému údělu (Čermáková a kol., 2000, dle Čuhelová, 2006).

Některé ženy na mateřské a rodičovské dovolené mohou s velkou nelibostí pociťovat ztrátu nezávislosti, nedostatek sociálních kontaktů a připouští pocitu nudy. Ženská role bývá spojována s obětováním vlastní svobody ve prospěch dětí, v současné době emancipovaných žen (a tím i žen - matek) však již některé přihlížejí k uspokojování také vlastních potřeb, nikoliv primárně potřeb dětí. Zdá se, že přiznání si této touhy po svobodě (či spíše touhy vyhnout se nesvobodě) je základním předpokladem pro to, aby ženy začaly uvažovat o výměně rolí s partnerem. Zároveň je toto přiznání důkazem o vystoupení či překročení hranic tradičně femininní role, kdy je žena ochotna vzdát se výsady mateřské role. Revolučnost tohoto přístupu je především v uvědomování si rozporu vlastních potřeb s potřebami dítěte. (Janoušková, Sedláček, 2005).

4. Současný trend odkládání mateřství

4.1 Pozdní mateřství

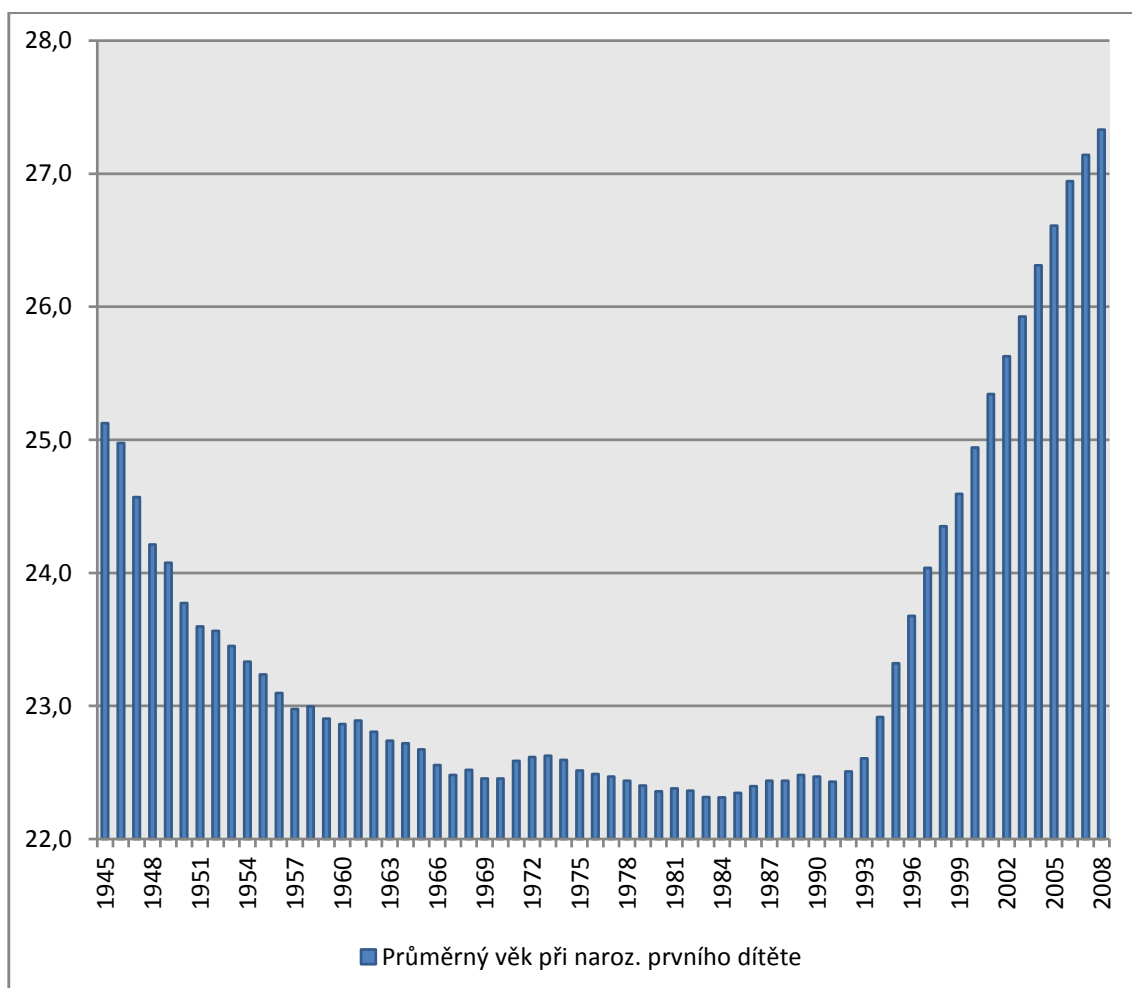
Ačkoli mateřství starších žen, označované také jako pozdní mateřství, není novým jevem, jeho příčiny jsou nyní zcela odlišné, než v minulosti. Počet matek, které porodí dítě až po dosažení věku 35 let, se výrazně zvyšuje. Pokud bychom velmi zjednodušili a zobecnili příčiny pozdního mateřství v minulosti a současnosti, dalo by se říci, že v minulosti se na tomto jevu podílela spíše absence antikoncepčních prostředků, nyní je odsouvání mateřství projevem vůle.

Graf č. 3 Počet narozených v závislosti na věku matky a počtu obyvatel dle místa bydliště 2008 (ČSÚ, 2009)

S odkládáním mateřství úzce souvisí vzdělanost a zaměstnanost žen. Sobotková (2001) uvádí, že ženy s vyšším vzděláním, žijící a pracující ve městě, většinou nejdříve budují svou profesní kariéru a teprve později plánují rodičovství. Tyto skutečnosti dokládají i statistická data (viz graf č. 3). V odvětvích, ve kterých je brzdou v kariéře období, kdy se žena díky péči o své dítě nemůže plně věnovat své profesi (např. ve vědě), je rozhodování ohledně naplánování mateřství obzvlášť těžké.

Dalším důvodem pozdního mateřství je v některých případech opakované manželství a dále rozhodnutí starších žen stát se svobodnou matkou. Tyto ženy sice nemají partnera, se kterým by chtěly vstoupit do manželství, ale jsou odhodlány porodit dítě dříve, než bude z biologického hlediska pozdě. V minulosti by toto rozhodnutí nebylo společensky přijatelné, dnes však svědčí o určité emancipaci v rozhodování ženy a nezávislém plánování vlastní budoucnosti.

Graf č. 4 Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1945 - 2008 (ČSÚ, 2009)

I v současnosti se děti starším matkám rodí z neplánovaného těhotenství, neboť dle Sobotkové (2001) orální antikoncepci ženy po 35 roce přestávají užívat. Přesto v porovnání s rodičovstvím v tomto věku plánovaným je počet těchto těhotenství přibližně třetinový.

Současný trend odkládání mateřství v České republice na pozdější dobu dokládají také statistická data, z nichž je patrné, že nejnižší průměrný věk prvorodiček byl v letech 1970 - 1990 a to v průměru 22,5 let a v dalších letech velmi rychle vzrůstá. V roce 2008 se pohybuje již okolo 27 let (viz graf č. 4).

4.2 Předpokládaný trend budoucnosti

„V dnešní době se předpokládá, že ve výhledu deseti let bude většina světového obyvatelstva žít v režimu plodnosti na úrovni prosté reprodukce (tj. v průměru 2,1 - 2,0 dětí na 1 ženu) nebo nižší“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, str. 41). Ve vyspělých zemích je situace zcela odlišná, neboť svým současným reprodukčním režimem nezajišťují ani náhradu svého obyvatelstva. Populace v české republice zaznamenala zatím nejnižší úhrnnou plodnost v roce 1999 a to 1,13 a tento ukazatel jen velmi mírně stoupá (tamtéž). Tento pokles se týká mimo jiné také posunu rození dětí ve vyšším věku, neboť zvyšování průměrného věku prvorodiček významným způsobem snižuje rození dětí vyššího pořadí. Rodičovství u nás sice stále prožívá většina lidí, ale počet dalších dětí v pořadí stále více ovlivňují faktory psychologické a socioekonomické.

Názor, že tržní produkce je záležitostí mužů, zatímco rodina záležitostí ženy a tyto dva světy lze oddělit, není realistický. Propojenost těchto dvou světů způsobuje konflikt mezi pracovními povinnostmi ženy a jejím tradičním postavením v rodině a k poklesu plodnosti výrazně přispívá.

Je poměrně zřejmé, že ženy s vysokoškolským vzděláním, jak již bylo uvedeno, jsou častěji bezdětné nebo mají méně dětí, zpravidla jedno. Lze předpokládat, že mají náročnější povolání než jejich vrstevnice s nižším vzděláním a tudíž lze hůře skloubit profesní a rodinný život spojený s výchovou dětí. Pokud jsou ekonomicky soběstačné, v případě, že zůstanou dlouhodobě na mateřské a následně rodičovské dovolené, ztrácí tuto pozici spolu s možností dalšího kariérního růstu. Toho si je většina z nich velmi dobře vědoma a mají snahu odsunout plánované rodičovství na pozdější dobu, přičemž není výjimkou, že některé až za samou hranici své ideální biologické reprodukce.

„Prodloužená doba studia vysokoškoláček zkracuje věkový interval pro rození dětí, přičemž vyšší věk při narození prvního dítěte s sebou nese zvýšené riziko nenarození dalších dětí“ (Hamplová, Rychtaříková, Pikálková, 2003, str. 45).

Kromě pečlivého zvážení, zda žena „obětuje“ několik let ve prospěch založení rodiny, dnes kalkuluje také nad poměrem výše psychického přínosu dítěte a ekonomickou zátěží, kterou s sebou narození dítěte přináší. Prakticky nemožnost výdělků spolu se zvýšenými finančními náklady, ať už přímými či nepřímými, na dítě v prvních měsících či letech po narození opět negativně ovlivňuje volbu mít potomka. Výhled na budoucí nepříznivou socioekonomickou situaci může nastartovat psychickou nejistotu, která snižuje rozhodnutí mít děti. Současný trend odklonu zainteresování státu do nákladů na dítě a přesunutí je v co největší míře na rodiče (např. limitní nastavení přídavků na dítě) k tomuto pocitu nejistoty přispívá. Štědrot sociálního systému z předlistopadového období se výrazně omezila a nutí partnery více plánovat a méně spoléhat na spásnou pomoc státu.

Stejně tak se může přemýšlení o financích odrazit na volbě počtu dětí. Vysokoškolsky vzdělaní rodiče často chtějí pro své děti náročnější výchovu, volí výběrová kolektivní zařízení, investují do sportovního vybavení, počítají s nutnou investicí do vzdělání svých dětí. A toto je jistě přijatelnější v případě, že mají potomka jednoho nebo dva, než v případě početnější skupiny dětí. Studující dítě zůstává finančně závislé na původní rodině zhruba o 7 let déle než dítě s výučním listem.

Liberálnější společnost, založená na tržním hospodářství a poskytující stejné příležitosti ve vzdělávacím a pracovním procesu mužům i ženám, má tedy v porovnání s konzervativní společností nižší plodnost.

Důležitým faktorem v rozhodování zda mít či nemít děti, resp. druhé dítě v pořadí, je síť předškolních zařízení, která se v současné době jeví jako nedostatečná. Téměř absence tzv. jeslí a nemožnost umístit dítě mladší 3 let do běžného státního předškolního zařízení (školky) vnímají ženy velmi negativně. Znamená to totiž, že nelze zajistit skloubení role profesní a mateřské. Dalším významným faktorem kontroly porodnosti, v tomto případě spíše rozhodnutí o druhém a dalších dětech, je požadavek žen pracovat na částečný úvazek a flexibilní pracovní doba.

5. Role ženy – matky v současné společnosti

5.1 Partnerství versus manželství

Hlavním důvodem, proč muži a ženy vstupují do manželství, tedy zakládají rodinu, je podle teorie racionální volby (Becker, 1997) „produkce dětí“, a to nejen ve smyslu kvantity, ale v moderní společnosti spíše ve smyslu kvality.

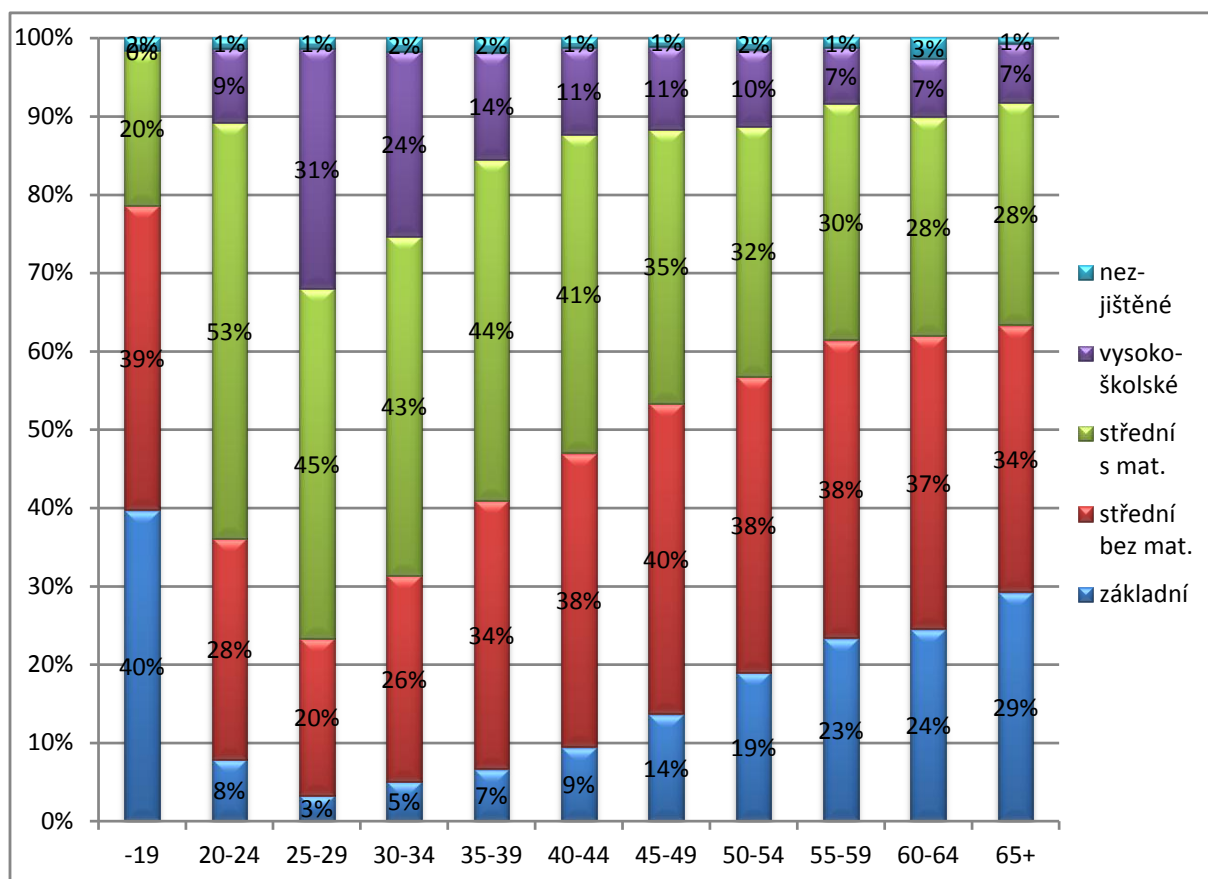
V okamžiku, kdy ženy začaly nastupovat do placeného zaměstnání, tj. změnil se model tradičního pojetí rodiny, přestalo jim manželství přinášet tolik výhod jako dříve. Pokles sňatečnosti byl zásadním způsobem zaznamenán zvláště na počátku devadesátých let. Tato snižující se sňatečnost souvisí s rostoucím vzděláním a ekonomickým potenciálem žen, neboť takové ženy mají vedle tradiční rodiny více alternativ. Jednou z nich je také nesezdané soužití, které s sebou nese dlouhodobé závazky, nevyžaduje vysoké investice do vztahu a je méně spojeno s rozením dětí. Pro ženy s nižším ekonomickým potenciálem (obvykle v kombinaci s nízkým věkem) je tento vztah výhodný také z důvodu využití, na tomto místě by bylo možná lépe použít termín zneužití, sociální štedrosti státu v případě matek - samoživitelek. Neznamená to však, že je v dnešní společnosti institut manželství zcela na ústupu.

Časový posun vstupu do manželství je patrný zejména u vzdělaných žen (viz graf č. 5) a to z důvodu dokončení studií a někdy z důvodu budování vlastní kariéry. Navíc vzdělanější lidé si více cení autonomie a nezávislosti, proto vstup do manželství a plánování rodičovství oddalují.

5.2 Mateřství versus další sebevzdělávání

Současná společnost klade na jednotlivce stále vyšší nároky také po stránce vzdělanostní. Je to patrné zvláště ve větších městech, kde konkurence na trhu práce je značná a lukrativnější zaměstnání získá obvykle ten, kdo je schopen svou kvalifikaci řádně doložit. Není proto výjimkou, že lidé, kteří by již fázi vzdělávací měli mít za sebou, dobrovolně nebo z důvodu nutnosti udržení si vlastní pracovní pozice, vstupují do vzdělávacího procesu a doplňují si např. vysokoškolská studia.

Žena, na kterou jsou v rámci emancipace kladeny stejné požadavky na vzdělání jako na muže, tak v době, kdy se nachází z biologického hlediska v optimálním období pro početí dítěte, stojí před rozhodnutím založit si rodinu a tím upustit od dalšího studia nebo mateřství odsunout na dobu pozdější.

Graf č. 5 Sňatky podle věku a vzdělání 2008 (ČSÚ, 2009)

5.3 Mateřství versus úspěch v zaměstnání

V době, kdy se žena rozhoduje pro dítě a v průběhu těhotenství, může mít a obvykle má zcela odlišnou představu o tom, jak se bude dále vyvíjet její kariéra. To, co si naplánuje, jí po narození dítěte vůbec nemusí vyhovovat. Žena, která se stane matkou, může zaznamenat neočekávaný emoční přechod a tento stav pak ovlivňuje její mínění o ní samotné i o tom, co dělá. Pokud se dříve prezentovala jako pracující a úspěšná žena, je tento přechod velmi obtížný.

Některé ženy, dříve zapálené do své práce, mohou zatoužit po změně zaměstnání, neboť jejich prioritou je čas strávený s jejich potomkem. Kariéru v jedné oblasti zcela dobrovolně opustí a začnou takovou, která jim umožňuje kombinaci s péčí o dítě. Typickým příkladem je zaměstnání ve školství, nejlépe s možností zkráceného pracovního úvazku.

Naopak ty, které nepřikládaly své práci přílišný význam, mohou nečekaně zjistit, že jim velmi chybí a být doma s dítětem je nenaplňuje. Pro mnohé současné ženy již není samozřejmostí uspokojovat potřeby dětí na úkor svých a řeší dilema, mají-li se plně věnovat svému dítěti nebo se vrátit co nejdříve do zaměstnání.

Rozhodnutí, zda a jak dlouho zůstat s dítětem doma, je velmi obtížné. Má se žena vzdát seberealizace nebo podstatné části péče o dítě? Vyřešit tento problém je nelehké a žena – matka se může cítit rozpolcena. Na jedné straně může trpět pocity viny, že zanechala kariéry a přestala stoupat po pomyslném kariérním žebříčku vzhůru, na straně druhé, po návratu do práce, se může vinit kvůli tomu, že dala přednost své práci před časem věnovaným svému dítěti. Vzdá-li se seberealizace, zůstává tím sama sobě něco dlužna, pakliže se rozhodne pro zaměstnání a dítě svěří někomu jinému, vzdává se z velké části své mateřské role a svého dítěte a cítí se zase provinile vůči dítěti. V obou případech tedy podle Prekopové a Schweizerové (1994) cítí vinu a strach z viny.

6. Role prarodiče jako pomocníka v péči o dítě v období raného dětství

Rodina může mít v dnešní době rozmanitou podobu, jaká je a jak funguje či naopak nefunguje, se pak pochopitelně odráží ve vnímání spokojenosti jejích členů. Pro účely této práce - mapování prožitků matek - je nutné považovat i tuto proměnnou za velmi důležitou.

Je tedy vhodné na tomto místě trochu přiblížit roli prarodičů v rodině, neboť ta, dle mého názoru, doznala za posledních několik desetiletí značné změny. Existuje celá řada modelů rodiny ve vztahu k prarodičům, ty základní jsou zde uvedeny.

Funkční model s prarodičem (myšleno s prarodiči či jedním z nich, který má možnost zapojit se do péče a výchovy svého vnoučete a také tak čini), je v případě, pokud nejsou vztahy mezi všemi členy jakkoli narušené, pro všechny velmi výhodný. Kromě pozitivního vlivu na dítě také zajišťuje samotným rodičům, ve stádiu mateřství zejména matce, čas na vlastní oddych a seberealizaci.

Funkční model s pracujícím prarodičem je jakousi novinkou aktuální společnosti, kdy někteří prarodiče z vlastní vůle nebo z nutnosti (patří sem i stále se zvyšující hranice věku při odchodu do důchodu) pracují do pozdního věku a nemohou se svému vnoučeti dostatečně věnovat z časových důvodů. I přesto je tento model pro mnohé rodiny přijatelný.

Funkční varianta s rozvedeným prarodičem je jakýmsi rozšířením rodiny, skýtá však nebezpečí špatných rodinných vztahů a možné následky, které mohou ovlivňovat spokojenost a vyvolávat napětí v rodině.

Funkční model bez prarodiče může být zvláště pro matku v prvních měsících až letech mateřství velmi psychicky zatěžující. Jakýsi „servis“ v podobě péče o dítě zajišťuje zpravidla pouze otec, který však bývá zaměstnán a nemusí se ztotožnit s představou, že po návratu ze své práce domů se ujme čistě rodičovské role (např. namísto odpočinku).

Tento model je v posledních letech (u nás, v cizině má delší tradici) doplněn o nový prvek – chůvu, která v podstatě vstupuje do rodiny namísto prarodiče. Alternativa s chůvou ale vyžaduje kvalitně ekonomicky zajištěnou rodinu a to i přesto, kdy kromě otce začne pracovat i matka. Celodenní péče o dítě osobní chůvou je finančně poměrně náročná.

Varianta nefunkční rodiny je ve všech ohledech variantou horší, než modely předešlé, a to ať už se jedná o rodinu s prarodičem či bez něj. Jistě nejméně uspokojivý je model bez prarodiče a zároveň bez potřebných finančních prostředků na zajištění chůvy.

Tyto základní modely rozhodně nejsou úplným výčtem možných typů úzké i rozšířené rodiny. Přítomnost prarodiče, který je ochotný pomoci s péčí a výchovou, však dle mého názoru razantně zvyšuje spokojenost samotné matky se svou rodičovskou rolí už jenom tím, že má možnost si alespoň občas odpočinout, věnovat se péči o sebe sama a nebo (a to především) nevěnovat se plně svému dítěti.

To, co se zdá být pro zachování uspokojivých mezigeneračních vztahů (mezi dospělými a jejich dospělými dětmi) velmi výhodné – odloučení, přestěhování se nejlépe několik desítek kilometrů od sebe a občasné navštěvování, se stává v okamžiku narození dítěte do mladé rodiny dosti nevýhodné. A to jak pro fungování této rodiny, tak pro prarodiče, kteří mohou být frustrováni, že s vnoučetem nejsou v kontaktu. Prospěšnost blízkosti prarodiče pro vnouče z toho samozřejmě nevyjímaje.

Pochopitelně existují rodiny, které, ačkoli jim nikdo nepomáhá, ať už fyzicky či alespoň psychickou oporou s péčí o jejich potomka, jsou přesto velmi spokojené. Také mezi matkami – samoživitelkami se nalezne žena, která svou situaci velice dobře zvládá, netrpí stresem a své mateřství si „užívá“. A stejně tak členové rodiny, které komfort „prarodičovského servisu“ požívají, jsou ekonomicky zajištěné, nemusejí prožívat spokojené období. Mohou to být právě ti, kteří si tento, v dnešní době pro mnohé nadstandard, vůbec neuvědomují, jako si jej zřejmě neuvědomovali v dobách minulých tradiční rodiny, neboť způsob žití byl již předem dán a nastaven.

7. Těhotenství a porod po zdravotní stránce

7.1 Obecná charakteristika

Těhotenství neboli gravidita je procesem, kterým žena vynosí jedno nebo i více živých dětí od početí do doby, kdy je potomek schopen života mimo dělohu. Tento proces začíná početím a končí porodem, potratem nebo interrupcí.

Těhotenství trvá asi 40 týdnů mezi časem posledního menstruačního cyklu a porodem (38 týdnů od oplodnění). Je rozděleno do 3 trimestrů. První trimestr obsahuje nejvyšší risk potratu, spontánního přerušení vývoje plodu. Potrat je často výsledek defektů plodu, jeho rodičů, nebo poškození způsobeného po početí.

Těhotenství je dynamickým dějem, při kterém může kdykoliv a v kterémkoliv stádiu těhotenství nastat situace, která dosud fyziologický (normální) průběh gravidity zkomplikuje.

Kromě takzvaně normálního průběhu těhotenství tedy rozlišujeme ještě patologický průběh, což jsou stavy, které těhotenství předcházejí a s kterými žena do těhotenství vstupuje. Jiné vznikají až v jeho průběhu.

Mezi ty, jež vznikají před těhotenstvím řadíme:

chronickou hypertenzi, kardiopatii matky, onemocnění plic matky, neuropatii, diabetes, genetická onemocnění, poruchy funkce nadledvinek, příštítných tělísek, interní choroby, neurologická onemocnění, léčenou sterilitu, vývojové vady plodu aj.

V průběhu těhotenství se mohou vyskytnout tyto stavy:

krvácení v časně a pozdní graviditě, předčasný porod, preklampsie, eklampsie, Rh – izoimunizace, gestační diabetes, anemie, vrozené vývojové vady plodu, vícečetná gravidita způsobující rozvoj některé patologie, infekční onemocnění matky aj. (Hájek, 2004)

7.2 Všeobecný screening jako metoda zjišťující rizikové faktory

Všeobecný screening je součástí všeobecné anamnézy a uvádí rizikové faktory zjištěné z demografické, sociální, rodinné a osobní anamnézy.

Faktory demografické zahrnují věk těhotné ženy do 17 let, manželský stav (je - li žena např. rozvedená, vdova aj.), socioekonomický stav (špatné bytové podmínky, alkohol v rodině aj.), výživu (vegetariánství, anorexie), zaměstnání (práce v rizikovém prostředí aj.).

Porodnická anamnéza zjišťuje takové události, jako opakované spontánní potraty či komplikace v minulé graviditě.

Osobní anamnéza se zaměřuje na životosprávu, tj. zda těhotná žena kouří více než 10 cigaret denně, dále na užívání drog, abúzus léků. Patří sem také závažná interní onemocnění, břišní operace, transfúze a problémy při narkóze.

Gynekologická anamnéza uvádí faktory jako antikoncepce, nepravidelnosti menstruačního cyklu a infekce (např. HIV, herpes aj.).

Rodinná anamnéza se zabývá vrozenými vývojovými vadami, hypertenzí, onemocněním ledvin či hepatitidou B a jinými závažnými onemocněními v rodině.

V základním vyšetření je rizikovým činitelem výška matky do 155 cm a hmotnost nad 90 kg (Hájek, 2004).

Mezi rizikové faktory patologického průběhu těhotenství jsou nejčastěji uváděny (někdy bez jednoznačných důkazů) následující:

příliš nízký či naopak příliš vysoký věk,

nízký socioekonomický status,

nedostatečná prenatální péče,

jiná než bílá rasa,

zaměstnání a fyzická aktivita žen v těhotenství,

obezita,

nízký nebo naopak abnormálně vysoký hmotnostní přírůstek během těhotenství,

nízký vzrůst matky,

vícečetná těhotenství,

krátký časový interval po předchozí graviditě,

těhotenství po asistované reprodukci,

mužské pohlaví plodu aj. (Hájek, 2004)

7.3 Věk matky jako rizikový faktor

Prudké změny životního stylu v rozvinutých zemích vytvářejí nové problémy v reprodukčním procesu muže a ženy. Jde především o pozdější věk páru při zakládání rodiny. Je všeobecně známo, že pokročilý věk matky je spojen s větším počtem těhotenských komplikací, ze strany plodu tyto komplikace znamenají vyšší riziko chromozomálních abnormalit a potratů. U žen nad 40 let je až 5ti násobně vyšší riziko potratu než u žen do 35 let (Hájek, 2004).

S rostoucím věkem matek se rovněž zvyšuje podíl mnohočetných těhotenství a to zejména díky metodám asistované reprodukce. Vyšší výskyt předčasných porodů a novorozenců s nízkou porodní hmotností lze dát také do souvislosti se základními systémovými onemocněními starší matky. Ze strany matky znamená vyšší věk v těhotenství a při porodu dítěte větší riziko hypertenze, gestačního diabetu, poruch koagulace a výskyt akutního infarktu myokardu v průběhu porodu.

7.4 Věkový screening

Nejvyšší riziko vrozených vývojových vad mají plody nejmladších a nejstarších věkových skupin a matek s nižší socioekonomickou úrovní.

„Věk těhotné ženy nad 35 let v době porodu je stále platným indikačním kritériem invazivní prenatalní diagnostiky nebo alespoň indikací ke genetické konzultaci“ (Hájek a kolektiv, Calda, 2004, str. 54). U 35leté matky je riziko porodu dítěte s Downovým syndromem 1:380, přičemž populační riziko se udává poměrem 1:800. S přibývajícím věkem toto riziko stále stoupá, u čtyřicetiletých matek bývá až 1:100 (Hájek, 2004).

8. Mateřství očima dnešních matek

Následující kapitoly jsou věnovány tématu mateřství z pohledu matek a zjišťují, zda je jeho prožívání samotnými matkami rozdílné v závislosti na jejich věku.

8.1 Cíl výzkumu a stanovení hypotéz (výzkumných otázek)

Cílem bylo zjistit, zda existují výrazné rozdíly v psychice ženy - matky, která porodila své první dítě ve věku do 30 let a ve věku pozdějším, v oblastech týkajících se jejich názoru na bezpečí dítěte, stravování dítěte, dále týkající se podpory řádného vývoje dítěte a jeho učení. Tyto 2 základní skupiny respondentek jsem dle věku narození prvního dítěte v některých případech z důvodu transparentnosti rozdělila dále takto: do 25 let, 26 – 30 let, 31 – 35 let a nad 35 let. Závěrečné otázky jsou směřovány na prožívání absence sociálních kontaktů ženy v době mateřské a rodičovské dovolené.

Stanoveny byly tyto výzkumné otázky:

VO 1: Dbají starší matky o bezpečí svého dítěte pečlivěji než matky mladšího věku?

VO 2: Dbají starší matky na zdravou výživu svého dítěte více než matky mladšího věku?

VO 3: Věnují větší úsilí podpoře zdravého vývoje a učení svého dítěte starší matky než matky mladšího věku?

VO 4: Chybí starším matkám v době mateřské a rodičovské dovolené sociální kontakt s lidmi stejného vzdělání a informace o profesi více než matkám mladšího věku?

8.2 Metoda výzkumu a výzkumný vzorek

Z důvodu zajištění dostatečného množství informací byla využita metoda kvantitativního výzkumu pomocí dotazníkového šetření. Dotazník má 2 části, první zjišťuje osobní údaje dotazované, druhá část obsahuje otázky uzavřené, kdy respondentka odpovídá výběrem ze 4 nabízených možností.

Toto šetření bylo provedeno v období od prosince 2009 do února 2010 a bylo provedeno v lokalitách Praha, Středočeský kraj, Brno, Brno venkov, Ostrava, Karlovarský kraj a Jihočeský kraj.

Soubor pro výzkumné šetření tvoří matky na mateřské a rodičovské dovolené a dále ty, u kterých věk jejich prvorozeného dítěte nepřesáhl 5 - 6 let. Respondentky měly v dotazníku hodnotit období, které se svým dítětem strávily doma.

Celkem bylo rozdáno a rozesláno 110 dotazníků, řádně vyplněných bylo vráceno 92, což činí zhruba 84 procentní návratnost.

8.3 Skladba výsledků: 1. část dotazníku

První část dotazníku obsahuje otázky týkající se věku respondentky při narození prvního dítěte, jejího nejvyššího dosaženého vzdělání a místa bydliště.

Ve věku do 25 let odpovídalo 21 matek, v rozmezí 25 až 30 let 29 matek, dále v rozmezí 31 až 35 let 35 matek a nad 35 let 7 matek. Respondentek v první skupině (do 30ti let) odpovídalo tedy 50, ve skupině druhé (nad 30 let) 42.

Vzděláním byly ženy zastoupeny takto: základní vzdělání uvádí 4 dotazované, střední odborné 18, střední odborné s maturitou nebo středoškolské 29, vyšší odborné 5 a vysokoškolské 36 respondentek.

Své bydliště ve velkoměstě udává z celkového počtu 27 dotazovaných, ve městě žije 40 a v obci 25 respondentek.

8.3.1 Analýza položek "nejvyšší dosažené vzdělání" a "věk"

Tabulka č. 1

Věk	do 25	25-30	31-35	nad 35
Vzdělání	počet matek/ poměrné zastoupení	počet matek/ poměrné zastoupení	počet matek/ poměrné zastoupení	počet matek/ poměrné zastoupení
ZŠ	2/10%	0	2/6%	0
SOU	9/42%	3/10%	4/11%	2/29%
SOU s mat., SŠ	10/48%	9/31%	8/23%	2/29%
VOŠ	0	4/14%	1/3%	0
VŠ	0	13/45%	20/57%	3/42%

Z této tabulky vyplývá, že největší poměrné zastoupení dotazovaných matek, které se zúčastnily výzkumu a své první dítě porodily ve věku do 25 let, mají střední odborné bez maturity, s maturitou nebo středoškolské vzdělání. Ve věkové skupině 25 – 30 let jsou procentuálně nejvíce zastoupeny matky s vysokoškolským vzděláním, podobně jako ve věkové skupině matek nad 35 let. Celkově největší poměrné zastoupení mají respondentky s vysokoškolským vzděláním ve věkové skupině 31 – 35 let.

8.3.2 Analýza položek "místo bydliště" a "věk"

Tabulka č. 2

Věk	do 25	25-30	31-35	nad 35
Místo bydliště	počet matek/ poměrné zastoupení	počet matek/ poměrné zastoupení	počet matek/ poměrné zastoupení	počet matek/ poměrné zastoupení
obec	11/52%	7/24%	5/14%	2/29%
město	9/43%	15/52%	14/40%	2/29%
velkoměsto	1/5%	7/24%	16/46%	3/42%

Z uvedené tabulky je zřejmé, že největší procentuelní zastoupení respondentek, které se při narození prvního dítěte nacházejí ve věkové skupině do 25 let, žijí v obci, ve věkové skupině 25 – 30 let ve městě a ve skupinách 31 – 35 a nad 35 let ve velkoměstě. Zajímavým údajem je velmi nízké poměrné zastoupení ze skupiny nejmladších matek žijících ve velkoměstě.

8.4 Skladba výsledků: 1. a 2. část dotazníku

V následující části práce jsou uvedeny odpovědi dotazovaných matek na jednotlivé otázky dotazníku a jsou zařazeny do dvou základních skupin dle věku. Odpovědi jsou pro lepší přehlednost opět zaznamenány do tabulek.

Otázka č. 1: Než pustím své dítě na pískoviště, kde jsme ještě nebyli, prohlédnu si ho:

Tabulka č.3

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, vždy důkladně prozkoumám celou plochu.	11/22%	13/31%
b) Ano, prohlédnu si ho.	24/48%	23/55%
c) Pouze pokud se mi příliš nezamlouvá.	11/22%	6/14%
d) Ne, většinou se není čeho obávat.	4/8%	0

Otázka č. 2: Když jsem s dítětem v parku, využívám tento čas ke čtení:

Tabulka č. 4

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, téměř vždy.	2/4%	3/7%
b) Ano, občas.	13/26%	7/17%
c) Velmi zřídka.	15/30%	17/40%
d) Ne, nikdy.	20/40%	15/36%

Otázka č. 3: Nechávám své dítě chodit po schodech (dítě ve věku cca do 2 let):

Tabulka č. 5

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, vždy, když je příležitost.	9/18%	12/29%
b) Ano, někdy.	18/36%	15/36%
c) Velmi zřídka.	17/34%	7/17%
d) Ne, nikdy.	6/12%	8/19%

Otázka č. 4: Svě dítě pouštím na dětskou klouzačku:

Tabulka č. 6

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Kdykoli chce.	4/8%	8/19%
b) Pouze pokud na něj vidím.	18/38%	12/29%
c) Pouze zajišťuji-li prostor dojezdu.	11/22%	5/12%
d) Jenom v případě, že je zajištěn jak výstup, tak dojezd.	17/34%	17/40%

Otázka č. 5: Svému dítěti dávám za odměnu:

Tabulka č. 7

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Bonbóny.	9/18%	4/10%
b) Bonbóny pouze zřídka.	17/34%	15/36%
c) Snažím se bonbóny nahrazovat např. sušeným ovocem.	18/36%	16/38%
d) Zásadně sušené ovoce.	6/12%	7/17%

Otázka č. 6: K jídlu svému dítěti podávám:

Tabulka č. 8

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Zásadně bio potraviny.	1/2%	5/12%
b) Občas bio potraviny.	12/24%	21/50%
c) Běžné potraviny.	36/72%	16/38%
d) Již zpracované potraviny (např. extrudované polévky, konzervované výrobky apod.).	1/2%	0

Otázka č. 7: Svému dítěti kupuji jídlo v restauraci:

Tabulka č. 9

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Často.	2/4%	1/2%
b) Občas.	5/10%	8/19%
c) Velmi zřídka.	25/50%	14/33%
d) Ne.	18/36%	19/45%

Otázka č. 8: Kupuji svému dítěti interaktivní hračky:

Tabulka č. 10

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, často.	12/24%	15/36%
b) Ano, občas.	21/42%	26/62%
c) Pouze zřídka.	15/30%	0
d) Ne, nejsem přesvědčená o jejich prospěšnosti.	2/4%	1/2%

Otázka č. 9: Mé dítě navštěvuje zájmové kroužky:

Tabulka č. 11

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, pravidelně.	13/26%	22/52%
b) Ano, občas.	14/28%	8/19%
c) Zřídka.	6/12%	5/12%
d) Ne.	17/34%	7/17%

Otázka č. 10: Uvažuji o tom, že své dítě umístím do specializované školky (s výukou cizího jazyka, s výtvarným zaměřením apod.):

Tabulka č. 12

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, zcela určitě.	10/20%	9/21%
b) Ano, možná.	20/40%	13/31%
c) Ještě jsem o tom neuvažovala.	14/28%	12/29%
d) Ne, nejsem přesvědčena o její prospěšnosti.	6/12%	8/19%

Otázka č. 11: Chybí mi informace o vývoji mého profesního oboru:

Tabulka č. 13

Odpověď	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, pravidelně čtu odpovídající literaturu.	6/12%	11/26%
b) Ano, občas se zajímám.	21/42%	15/36%
c) Příležitostně se informuji od kolegů.	16/32%	15/36%
d) Nezájímá mě.	7/14%	1/2%

Otázka č. 12: Chybí mi kontakt s lidmi se stejným vzděláním:

Tabulka č. 14

	Věk matky do 30 let	Věk matky 31 a více let
Odpověď	Počet matek/ poměrné zastoupení	Počet matek/ poměrné zastoupení
a) Ano, velmi.	4/8%	10/24%
b) Ano, občas.	18/36%	16/38%
c) Zřídka.	16/32%	8/19%
d) Vůbec mi nechybí.	12/24%	8/19%

8.5 Analýza výsledků: 1. a 2. část dotazníku

V následující části práce jsou podrobně rozebrány zejména ty odpovědi dotazovaných matek na jednotlivé otázky dotazníku, které se v daných věkových kategoriích nejvíce liší.

Jak již bylo uvedeno výše, dotazník byl zaměřen na 4 oblasti a to oblasti, ve kterých jsou porovnány odpovědi obou skupin (matky do 30 let a od 31 let) týkající se bezpečí dítěte, stravování dítěte, dále týkající se podpory řádného vývoje dítěte a jeho učení a poslední oblastí jsou otázky, které se týkají sociálních vazeb, jež bývají během mateřské a rodičovské dovolené utlumené.

Jak matky zhodnotily, co je či není pro jejich dítě bezpečné:

Na **otázku č. 1: Než pustím své dítě na pískoviště, kde jsme ještě nebyli, prohlédnu si ho**, odpovídalo více respondentek ve věku 31 let a starších (31%) možností *a) ano, vždy důkladně prozkoumám celou plochu*. Odpověď *b) ano, prohlédnu si ho* vybralo opět více starších matek oproti matkám mladším (55% oproti 48%). Reakci *c) pouze pokud se mi příliš nezamlouvá* si zvolilo více matek z kategorie do 30 let, stejně tak *d) ne, většinou se není čeho obávat*. Možnost *d)* dokonce nezvolila žádná respondenka, která porodila své první dítě ve věku 31 a více let (viz tabulka č. 3). Z těchto odpovědí vyplývá, že dotazované starší matky se více obávají nebezpečí, která se na dětském pískovišti mohou vyskytnout a jsou v tomto směru úzkostlivější.

Tento závěr nepotvrzují odpovědi na **otázku č. 2: Když jsem s dítětem v parku, využívám tento čas ke čtení.** Obě skupiny respondentek zde odpovídaly poměrně shodně (viz tabulka č. 4). Výsledné odpovědi však, dle mého názoru a ohlasu některých dotazovaných matek, poukazují spíše na temperament dítěte, o které dotyčná matka pečuje (jednoduše řečeno – nemůže si dovolit ztratit je z dohledu), než na fakt, že většina využívá tento čas ke čtení *a) velmi zřídka* nebo *b) ne, nikdy* z důvodu zvýšených obav o jejich bezpečí.

Na **otázku č. 3: Nechávám své dítě chodit po schodech (dítě ve věku cca do 2 let),** odpovídaly respondentky zcela odlišně v porovnání s výsledky odpovědí na **otázku č. 1.** Více matek, které mají dítě ve starším věku, vybralo z odpovědí možnost *a) ano, vždy, když je příležitost* (29% oproti 18% u matek mladších) a zároveň znatelně méně z nich (17% oproti 34% u matek mladších) pak vybralo odpověď *c) velmi zřídka* (viz tabulka č. 5). Je tedy zřejmé, že matky z věkové skupiny do 30 let se buď více obávají, že se jejich dítě na schodech zraní než matky starší, nebo matky z věkové skupiny starších žen u svých dětí více usilují o dřívější zvládnutí některých dovedností, které by se z hlediska minimalizace úrazů měly učit ve věku pozdějším.

Odpovědi na **otázku č. 4: Svě dítě pouštím na dětskou klouzačku** korespondují s otázkou předcházející. I zde starší matky volily více možnost *a) kdykoli chce* oproti matkám mladšího věku (19% ku 8%). Odpověď *c) pouze zajišťuji-li prostor dojezdu* zvolilo pouze 12% matek, které měly své první dítě ve věku 31 a více let, v porovnání s 22% matek mladších. Možnost *d) jenom v případě, že je zajištěn jak výstup, tak dojezd* zvolil téměř shodný počet respondentek (viz tabulka č. 6). Také zde mladší matky zřejmě hlídají bezpečí svého dítěte ostražitěji, nabízí se však také možné vysvětlení snahy starších matek o demokratičtější výchovu, v rámci které mohou působit méně autoritativně, nežli matky mladší.

Zhodnocení VO 1: Dbají starší matky o bezpečí svého dítěte pečlivěji než matky mladšího věku?

Věkem je skupina starších matek zařazena na konec období mladé dospělosti a první polovinu střední dospělosti, kde je patrná změna hodnotové orientace a na základě zkušeností také menší tolerance k riskování. Nelze však říci, že starší matky, které se zúčastnily výzkumu, lpí více na bezpečí svého dítěte a snaží se minimalizovat rizika možných úrazů, jež na dětských atrakcích či schodech hrozí, než matky mladšího věku.

Otázky týkající se výživy dítěte byly matkami vybírány takto:

Otázka č. 5: Svému dítěti dávám za odměnu: *a) bonbóny* – větší poměrné zastoupení této odpovědi bylo zaznamenáno u žen, jež měly své první dítě ve věku do 30 let než u matek staršího věku a to v 18% oproti 10%. Následující 2 možnosti odpovědí vybíraly obě skupiny v téměř shodném procentu, ovšem odpověď *d) zásadně sušené ovoce* vybralo větší procento žen ze skupiny matek starších (17%) než matek mladších, které takto odpovídaly ve 12% (viz tabulka č. 7). Skupina matek mladších, dle tohoto výzkumu, je tolerantnější k podávání sladkých odměn ve formě bonbónů, zatímco matky staršího věku se snaží odměňovat své dítě zdravějšími doplňky stravy.

Odpovědi na **otázku č. 6: K jídlu svému dítěti podávám** odpovídají výsledkům **otázky č. 5**. Možnost za *a) zásadně bio potraviny* zvolilo 12% žen, které měly své první dítě ve věku vyšším než 30 let oproti 2% matek nižšího věku. Odpověď *b) občas bio potraviny* vybralo opět mnohem více starších matek nežli mladších (50% oproti 24%). Více mladších matek tedy podává svému dítěti *c) běžné potraviny* (72%) a 2% z nich také *d) již zpracované potraviny* (viz tabulka č. 8). Je tedy zřejmé, že matky staršího věku dbají na zdravou stravu svých dětí ve větší míře, než respondentky mladší.

Na **otázku č. 7: Svému dítěti kupuji jídlo v restauraci** vybrala možnost *a) ano, často* pouze 4% matek mladšího věku a 2% matek starších. Odpovědí *b) ano, občas* reagovalo naopak více respondentek staršího věku (19%) než věku mladšího (10%). 33% starších matek oproti 50% matek mladších kupují svému dítěti jídlo v restauraci *c) pouze zřídka*. Větší poměrné zastoupení žen ze skupiny starších matek než mladších (45% a 36%) zvolilo odpověď *d) ne* (viz tabulka č. 9). Ačkoli z výsledů z předešlých otázek vyplývá, že starší matky spíše preferují pro své děti zdravou stravu, jídlo z restaurace jim občas či zřídka zakoupí.

Zhodnocení VO 2: Dbají starší matky na zdravou výživu svého dítěte více než matky mladšího věku?

Z textu výše vyplývá, že matka ve střední dospělosti by měla o své dítě pečovat lépe, než matka v období mladé dospělosti. Respondentky ze skupiny starších matek se opravdu snaží dbát o zdravou stravu svého dítěte více v porovnání s matkami mladšího věku, zároveň však jsou ochotny podat svému dítěti jídlo připravené restauračním zařízením.

Jak se dotazované matky snaží podporovat zdravý vývoj svého dítěte zjišťují otázky následující:

Na **otázku č. 8: Kupuji svému dítěti interaktivní hračky** odpovídaly výběrem možnosti *a) ano, často* více matky staršího věku (36%) v porovnání s mladšími matkami (24%). 62% matek ze skupiny starších respondentek odpovědělo *b) ano, občas*, přičemž matky z druhé skupiny tuto odpověď vybraly pouze ve 42%. Nejrozdílnější počet odpovědí byl zaznamenán u možnosti *c) zřídka*, kterou nevybrala ani jedna matka staršího věku v porovnání s 30% respondentek věku mladšího. Na odpověď *d) ne, nejsem přesvědčená o jejich prospěšnosti* reagovalo velmi málo dotazovaných (viz tabulka č. 10). Matky, jež porodily své první dítě ve vyšším věku, tj. starších 30ti let, tedy více kupují svým dětem hračky podporující jejich senzomotorický vývoj, jsou tedy zřejmě také více přesvědčeny jejich prospěšností.

Velmi obdobně se promítly odpovědi obou skupin do výsledků na **otázku č. 9: Mé dítě navštěvuje zájmové kroužky**. Možnost *a) ano, pravidelně* zvolilo dvojnásobné poměrné zastoupení starších matek ve srovnání s matkami mladšího věku (52% a 26%), více dětí respondentek mladších navštěvuje zájmové kroužky pouze *občas* – odpověď *b)*, shodné procento odpovídalo zvolením možnosti *c) zřídka*. Odpověď *d) ne* pak zvolilo opět dvojnásobné poměrné zastoupení matek tentokrát ze skupiny mladších (34%) než starších (viz tabulka č. 11). Starší matky se tedy snaží více své dítě zapojovat do organizovaných aktivit, ať už z důvodu zdravého vývoje dítěte nebo např. kladou větší důraz na začlenění jejich dětí do kolektivu ostatních. Zároveň zde mají i samotné matky možnost navazovat sociální kontakty, které jim v období mateřské a rodičovské dovolené mohou scházet.

Výsledné součty odpovědí na **otázku č. 10: Uvažuji o tom, že své dítě umístím do specializované školky (s výukou cizího jazyka, s výtvarným zaměřením apod.)** nevykazují zásadní rozdíly v tom, jak odpovídaly respondentky obou sledovaných skupin. Matky cca ve 20% odpovídaly výběrem možnosti *a) ano, zcela určitě*, v rozmezí 31 - 40% pak možností *b) ano, možná*, 28 – 29% zvolilo odpověď *c) ještě jsem o tom neuvažovala* a 12 – 19 % možnost *d) ne, nejsem přesvědčená o její prospěšnosti* (viz tabulka č. 12). Z odpovědí vyplývá, že matky obou skupin uvažují o této problematice poměrně obdobně, důležitým faktorem může být také dostupnost takového předškolního zařízení a finanční stránka věci.

Zhodnocení VO 3: Věnují větší úsilí podpoře zdravého vývoje a učení svého dítěte starší matky než matky mladšího věku?

Matky v období středního věku jsou ve většině případů plně motivované pro rodičovství a stabilní ve svém hodnotovém žebříčku, jak je uvedeno v teoretických východiscích této práce, proto byla očekávána kladná odpověď na tuto výzkumnou otázku. Z výsledků vyplývá, že se starší matky opravdu snaží svému dítěti plně věnovat a poskytovat mu veškerý komfort v podobě zájmových kroužků a speciálních hraček. Je však zároveň na zvážení, zda starší matky nevytvářejí pro své dítě přesycené prostředí, které může mít na dítě vliv spíše negativní. Dle mého názoru zde můžeme uvést právě překvapivé výsledky **otázky č. 3**, které možná spíše než s problematikou bezpečí souvisí s problematikou podpory vývoje dítěte. Téměř shodné zastoupení odpovědí obou skupin na **otázku č. 10** připisují skutečnosti, že se jedná o výhled, nikoli o hodnocení současného stavu.

Závěrečné 2 otázky se týkají vnímání možné absence sociálních vztahů a informací o vykonávané profesi v období mateřské a rodičovské dovolené. Respondentky na tyto otázky odpovídaly následujícím způsobem:

Otázka č. 11: Chybí mi informace o vývoji mého profesního oboru. Možnost *a) ano, pravidelně čtu odpovídající literaturu* zvolilo více než dvojnásobné poměrné zastoupení matek staršího věku oproti matkám mladším (26% a 12%). Tomu odpovídá několikanásobné poměrné zastoupení odpovědi *d) nezajímá mě* u matek mladších (14%) než starších, které tuto možnost vybraly pouze ve 2% (viz tabulka č. 13). Zjištěná data přímo souvisejí s faktem, že ve skupině starších matek je největší zastoupení vysokoškolsky vzdělaných žen (viz tabulka č. 1), u kterých se předpokládá, že vystudovaly takový obor, který je zajímavá, našly v jeho rámci uplatnění a chtěly by se mu věnovat i po návratu z rodičovské dovolené.

Na **otázku č. 12: Chybí mi kontakt s lidmi se stejným vzděláním** odpovídaly respondentky podobně jako u otázky předešlé. Odpověď *a) ano, velmi* zvolilo opět více než dvojnásobné procento matek staršího věku (24%) v porovnání s matkami mladšími (8%). Možnost *c) zřídka* tedy zvolilo o mnoho více žen ze skupiny mladších matek oproti starším (32% a 19%) a podobně více respondentek mladšího věku v porovnání s těmi staršími (24% a 19%) pak zvolilo odpověď *d) vůbec mi nechybí* (viz tabulka č. 14). Absenci sociálního kontaktu s obdobně vzdělanými lidmi tedy pociťují více ženy ze skupiny matek, jež porodily své první dítě ve věku 31 a více let.

Protože byly s těmito lidmi v kontaktu před nastoupením na mateřskou dovolenou znatelně déle, než matky mladšího věku, je pochopitelné, že jim právě tyto kontakty budou scházet daleko více. Společné zájmy, které tyto „bezdětné“ lidi spojovaly, musejí ustoupit, neboť role rodiče zvláště v prvních měsících a eventuelně letech po porodu dítěte je velmi náročná.

Zhodnocení VO 4: Chybí starším matkám v době mateřské a rodičovské dovolené sociální kontakt s lidmi stejného vzdělání a informace o profesi více než matkám mladšího věku?

Jak je patrné z výsledků získaných zpracováním odpovědí obou skupin respondentek na otázku č. 11 a 12, můžeme na tuto výzkumnou otázku č. 4 opět odpovědět kladně. Příčin, proč matky ve věkové skupině, která spadá dle vývojových fází člověka zejména do raného období střední dospělosti, pociťují nouzi o sociální kontakty s lidmi se stejným vzděláním či o informace z jejich profesního oboru, může být celá řada. Největší skupinou starších matek, jak jsem již uvedla, jsou vysokoškolsky vzdělané ženy, které delší dobu, než jejich vrstevnice, které se např. vyučily, byly díky studiu a následnému budování kariéry v kontaktu s lidmi se stejným vzděláním a v době mateřské a rodičovské dovolené mohou tedy nedostatek těchto styků vnímat jako frustraci. V období střední dospělosti dále nebývají tak pozitivně vnímány změny, které mateřství přináší právě ve změně životního stylu a v nutnosti přizpůsobit se potřebám dítěte, ačkoli do té doby se mohly snažit spíše přizpůsobovat své okolí sobě a svým požadavkům. Nejvíce starších matek dále uvedlo své bydliště ve městě a velkoměstě, která poskytují mnohem širší nabídku využití volného času a také pracovní nabídku, kterou jistě tyto matky využívaly a nyní nemohou. Sociální kontakty a informace o vývoji profesního oboru, ve kterém se uplatňovaly, jsou tedy jejich „pojítkem“ mezi obdobím mateřství a obdobím, ve kterém se věnovaly tomu, co je také baví a zajímá.

Závěr

Vzhledem k tomu, že se díky emancipaci zásadně změnilo tradiční pojetí rodiny a role ženy uvnitř tohoto společenství, změnil se také náhled samotných žen na mateřství. Dnešní společnost nabízí ženám víc, než pouze starost o rodinu – být tedy dobrou manželkou a matkou, ale také možnost vystudovat, uplatnit se v zaměstnání formou budování kariéry, využít volnočasových aktivit obdobně jako muži a jako „bonus“ možnost volby, zda a v jakém věku mít dítě.

Stále více žen se rozhoduje pro tzv. odkládané mateřství, což znamená načasování si mateřství do pozdějšího věku. Svědčí o tom i skladba vyplněných dotazníků, kdy je počet matek staršího i mladšího věku v obou skupinách jen málo rozdílný.

Mateřství je pro každou ženu nová zkušenost, která mnoho dává, ale i vyžaduje. V dnešní době si to uvědomuje stále více žen a rozhodnutí, v které době založit rodinu je tedy velmi problematické.

Zdravotní rizika spojená s pozdním těhotenstvím a porodem jsou neoddiskutovatelná, tato práce se ale především zaměřuje na stránku psychickou v souvislosti s mateřstvím odkládaným a neodkládaným.

Zaměříme-li se pečlivě na jednotlivá vývojová období po stránce psychické a zasadíme do kontextu aktuální společnosti, je zřejmé, že pozdní mateřství je pro ženu „výhodnější“, prožívat jej bude zřejmě intenzivněji, možná z ní bude také pečlivější a tolerantnější matka a to jednak z toho důvodu, že svůj krok směrem k početí dítěte dobře zvážila a také stačila dokončit svou vzdělávací a profesní fázi do bodu, který je ochotna akceptovat a nyní, v období bilancování dosavadního života, se rozhodne pro změnu. Bezdětná žena, která se ocitne ve věku třiceti let a více, se může začít orientovat na život, který pro ni bude mít hlubší smysl a tím je pro ni mateřství. Ne vždy je však tato doba tak idylická, jak nám ji představují masmédiá a nedostatek optimismu, typického pro období adolescence a mladé dospělosti a jakási „přemotivovanost“ a přehnaná očekávání mohou vést ke zklamání.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že starší matky jsou pečlivější při výběru potravin, které podávají svým dětem a aktivnější v zajišťování činností, jež podporují zdravý vývoj a učení dítěte, zároveň jsou však ochotné tolerovat takové činnosti dětí, kterými sice učí své dítě zvládat určitou dovednost, ale mohou být pro ně nebezpečné.

Zásadním rozdílem v prožívání období mateřství je dle mého výzkumu negativně vnímaná absence sociálních kontaktů a informací o profesním oboru respondentek staršího věku. Mladší matky tuto potřebu tolik nepocítují a mohou být tedy v tomto ohledu v období mateřské a rodičovské dovolené spokojenější.

Resumé

Tématem bakalářské práce je problematika mateřství z pohledu současných matek. Teoretická část je zaměřena na vymezení a definici pojmu mateřství, dále se zabývá vývojovými fázemi člověka a změnami hodnotové orientace v průběhu životního cyklu. Je zde také nastíněn trend moderní společnosti, kterým je odkládání mateřství na pozdější dobu a role ženy – matky a širší rodiny v současné společnosti. S trendem odkládání mateřství úzce souvisí právě zdravotní stránka těhotenství a porodu ve vyšším věku, proto je jedna z kapitol této práce věnována i tomuto tématu.

Empirická část obsahuje skladbu a analýzu dat získaných pomocí dotazníku, jehož cílem bylo zjistit, zda existují výrazné rozdíly v psychice žen - matek, které porodily své první dítě ve věku do 30 let a ve věku pozdějším, v oblastech týkajících se jejich názoru na bezpečí dítěte, výživu dítěte, dále týkající se podpory řádného vývoje dítěte a jeho učení. Poslední oblastí jsou otázky, které se týkají sociálních vazeb, jež bývají během mateřské a rodičovské dovolené utlumené.

Anotace

Tato bakalářská práce je věnována problematice mateřství z pohledu žen – matek. Zabývá se vzájemným vztahem mezi mateřstvím a jednotlivými vývojovými etapami člověka z psychologického hlediska, jeho hodnotovým systémem, ale také rolí ženy v dnešní společnosti. Nastíněna je zde také zdravotní stránka těhotenství a porodu a zdravotní rizika spojená s fenoménem současnosti - odkládaným mateřstvím.

Výzkumná část se zabývá rozdíly ve vnímání mateřství žen, jež porodily své první dítě ve věku do 30 let a ve věku pozdějším.

Klíčová slova

Mateřství, odkládané mateřství, těhotenství, výchova dítěte, vývoj osobnosti.

Annotation

This bachelor thesis is dedicated to the issue of motherhood from the perspective of others themselves. The thesis looks into correlation between maternity and women's developmental psychology, value system and their role in today's society. There is also sketched out the pregnancy and child delivery from its health point of view and health risk of postponed maternity.

The research deals with differences in viewing of maternity between mothers delivering first child before reaching 30 and mothers in later age.

Keywords

Motherhood, later motherhood, pregnancy, upbringing, personality development.

Literatura

BECKER, G., S. *Teorie preferencí*. Praha: Grada. 1997

ČUHELOVÁ, M. *Proměny mateřství (Prožívání mateřství třemi generacemi)*. Nepublikovaná magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2006

HÁJEK, Z. A KOLEKTIV. *Rizikové a patologické těhotenství*. Praha: Grada Publishing, 2004

HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003

MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992

MRKVIČKA, J. *Knížka o radosti*. Praha: Avicenum, 1984

PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH. *Neklidné dítě*. Praha: Portál, 1994

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000

Internetové zdroje:

JANOŠKOVÁ, K., SEDLÁČEK, L. *Jiné mateřství*. 2005.

Zdroj: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2005122201> 7.11.2009

ČSÚ. *Grafy populačního vývoje 1950-2008*. 2009.

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prumerny_vek_zen_pri_narozeni_1_ditete_v_letech_1950_2008 10.12.2009

ČSÚ. *Obyvatelstvo - roční časové řady*. 2009

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu 10.12.2009

ČSÚ. *Demografická ročenka ČR 2008*. 2009

Zdroj: <http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/4019-09-2008> 20.12.2009

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro matky

Příloha č. 1 Dotazník pro matky

Vážené maminky,

ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Otázky se týkají věku dítěte v období přibližně od 1 do 3 let, tj. období Vaší mateřské a rodičovské dovolené. Dotazník je anonymní a neklade si za cíl hodnotit jednotlivce. Vyplňte jej, prosím, zaškrtnutím vybrané možnosti. Děkuji za spolupráci.

Nejvyšší dosažené vzdělání:

Základní

Střední odborné

Středoškolské, střední odborné s maturitou

Vyšší odborné

Vysokoškolské

Bydliště: Obec Město Velkoměsto

Narození prvního dítěte ve věku:

do 25 let 25-30 let 31-35 let nad 35 let

1. Než pustím své dítě na pískoviště, kde jsme ještě nebyli, prohlédnu si ho:

- a) ano, vždy důkladně prozkoumám celou plochu,
- b) ano, prohlédnu si ho,
- c) pouze pokud se mi příliš nezamlouvá,
- d) ne, většinou se není čeho obávat.

2. Když jsem s dítětem v parku, využívám tento čas ke čtení:

- a) ano, téměř vždy,
- b) ano, občas,
- c) velmi zřídka,
- d) ne, nikdy.

3. Nechávám své dítě chodit po schodech (dítě ve věku cca do 2 let):

- a) ano, vždy, když je příležitost,
- b) ano, někdy,
- c) velmi zřídka,
- d) ne, nikdy.

4. Svě dítě pouštím na dětskou klouzačku:

- a) kdykoli chce,
- b) pouze pokud na něj vidím,
- c) pouze zajišťuji-li prostor dojezdu,
- d) jenom v případě, že je zajištěn jak výstup, tak dojezd.

5. Svému dítěti dávám za odměnu:

- a) bonbóny,
- b) bonbóny pouze zřídka,
- c) snažím se bonbóny nahrazovat např. sušeným ovocem,
- d) zásadně sušené ovoce.

6. K jídlu svému dítěti podávám:

- a) zásadně bio potraviny,
- b) občas bio potraviny,
- c) běžné potraviny,
- d) již zpracované potraviny (např. extrudované polévky, konzervované výrobky apod.)

7. Svému dítěti kupuji jídlo v restauraci:

- a) často,
- b) občas,
- c) velmi zřídka,
- d) ne.

8. Kupuji svému dítěti interaktivní hračky:

- a) ano, často,
- b) ano, občas,
- c) pouze zřídka,
- d) ne, nejsem přesvědčená o jejich prospěšnosti.

9. Mé dítě navštěvuje zájmové kroužky.

- a) ano, pravidelně,
- b) ano, občas,
- c) zřídka,
- d) ne.

10. Uvažuji o tom, že své dítě umístím do specializované školky (s výukou cizího jazyka, s výtvarným zaměřením apod.)

- a) ano, zcela určitě,
- b) ano, možná,
- c) ještě jsem o tom neuvažovala,
- d) ne, nejsem přesvědčena o její prospěšnosti.

11. Chybí mi informace o vývoji mého profesního oboru.

- a) ano, pravidelně čtu odpovídající literaturu,
- b) ano, občas se zajímám,
- c) příležitostně se informuji od kolegů,
- d) nezajímá mě.

12. Chybí mi kontakt s lidmi se stejným vzděláním.

- a) ano, velmi,
- b) ano, občas,
- c) zřídka,
- d) vůbec mi nechybí.